

Tartu Ülikool

Ajaloo ja arheoloogia instituut

Üldajaloo osakond

Hans Teras

Kindral Dominique Vandamme ja Prantsuse I korpus Kulmi lahingus augustis 1813

Bakalaureusetöö

Juhendaja: prof. Tõnu-Andrus Tannberg

Tartu 2018

Sisukord

Sissejuhatus.....	3
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	5
1. Eelmäng.....	9
Koalitsiooni avang.....	10
Kindral Vandamme.....	12
2. Napoleon manööverdab Dresdeni kaitsesse.....	13
Vandamme ületab jõe.....	16
Pirna isand.....	20
3. Dresdeni lahing.....	23
Prints Eugeni pettemanööver.....	25
Tee Kulmi.....	28
4. Raevukas vastupanu.....	35
Lõppmäng.....	42
Kokkuvõte.....	50
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	53
Summary.....	55
Lisa 1: Suure armee I korpus.....	58

Sissejuhatus

Kahtlemata on pea kõik kuulnud ajaloo ühest kuulsamast väejuhist, keiser Napoleon Bonaparte'ist, tema lüüasaamisest Waterloo lahingus ning Püha Helena saarele asumisele saatmisest. Ajaloohuvilisemad lugejad võivad isegi tuttavad olla varasema Leipzigi rahvastelahinguga, maailmasõdade-eelse aja ühe suurema ja verisema lahinguga, milles lüüasaamine 1813. aasta lõpus viis kuus kuud hiljem keiser Napoleoni troonilt tõukamiseni.

Leipzigi lahing koos arvukate teiste konfliktidega moodustas perioodi, mis on tuntud kui „1813. aasta sügiskampaania“ või „Napoleoni viimane Saksamaa kampaania“. Hoolimata hilisemast lüüasaamisest oli sügiskampaania prantslastele alanud edukalt ja saavutati suurejooneline võit vastaspoole koalitsioonivägede üle Dresdeni all. Kuid edu ei suudetud vormistada ning Napoleoni eraldiseisvate väejuhtide järjestikused lüüasaamised Großbeerenis, Katzbachis ja Kulmis andsid initsiatiivi tagasi vastasele.

Töö eesmärgid ja ülesehitus

Käesolev töö keskendub sündmustele, mis eelnesid ning järgnesid Dresdeni lahingule 26.-27. augustil 1813. aastal, kulmineerudes lüüasaamisega Kulmis Põhja-Tšehhis kolm päeva hiljem. Töö on kirjutatud Kulmi lahingus osalenud Prantsuse väejuht diviisikindral Dominique-Joseph René Vandamme vaatepunktist ning tema korpuse keskselt. Pidades silmas töö mahtu, ei ole seega väga põhjalikult käsitletud ei teiste Prantsuse üksuste ega kindrali vastu sõdinud Vene korpuse tegevust väljaspool vajalikku mõistmaks I korpuse manöövreid.

Ühe suurema eesmärgina näeb autor võimalikult tõepärast ning -näolist olukorra käsitlust I korpuse tegevuse kohta Dresdeni lahingust Kulmini, mis paljudes loetud käsitlustes on jäänud võrdlemisi häguseks ning puudulikuks. Ka põhjalikematest käsitlustest (nt *Napoleon's Dresden Campaign*)^[1] võib tihti leida ebaloogilisi järeldusi ja võimatut vägede paiknemist. Lisaks üritab töö tuvastada suuremad I korpuse tegevust pärssinud tegurid ning leida vastuse küsimusele: kui suurt rolli kaotuses mängis kindral Vandamme'i tegevus?

Väike Kulmi lahing on ilmselt tuntud vaid Napoleoni aja suurematele asjatundjatele ja eksisteerib sealgi enamasti mainekamate Dresdeni ning Leipzigi lahingute kõrvalmärkusena. Ajalookirjutuses on massiivset tähelepanu pälvinud nii Napoleoni enda isiksus kui ka igaüks tema rohkem kui kahest tosinast marssalist, Kulmi lahing aga ei ole leidnud palju kõneainet, kuna seal ei osalenud Prantsuse poolelt ükski piisavalt mainekas väejuht.

Veidramal kombel ei ole lahingust ilmunud üksikasjalikku uurinust ka võiduka vastaspoole, eelkõige Vene ja Austria ajalookirjanduses, hoolimata sellest, et Kulmi lahingu teisest päevast võtsid osa nii Vene vägede tollane juhataja kindral Michael Andreas von Barclay de Tolly kui ka kogu koalitsiooniarmee generalissimus, Austria päritolu vürst Karl Philipp zu Schwarzenberg. Vene korpuse nimelise ülima krahv Aleksandr Ostermann-Tolstoi elulugu näiteks kajastab üht tema olulisemat lahingut vaevu kümnekonna lausega. Mõningad ülevaated on ilmunud Preisi ajalookirjutuses, kuid nende põhjalikkuse kohta andmed puuduvad.

Tihti oma kahe „venna“, Napoleoni marssalite peetud Großbeereni ja Katzbachi lahingute varju jääv Kulmi lahing on sellest hoolimata autori meelest kolmiku tähtsaim ning senini väga täpselt katmata teema, mida käesolev töö üritab lüngiti täita. Teema valikul sai määravaks Rein Helme suurepärase monograafia kindralfeldmarssal Barclay de Tollyst, mille põgus kirjeldus Kulmi lahingust sütitas uuendatud huvi Napoleoni sõdade ning just eelmainitud lahingu ja kindral Vandamme'i vastu, kelle suhtes Briti ja Ameerika ajalookirjutus üleliia helded pole olnud. Töö autor on eluaeg olnud ka suur sõjaajaloo huviline ning frankofiil. Kuivõrd on autoril laiemal huvi tõttu olnud kokkupuuteid sõjalaase taktika ja strateegiga ning läbitud KVÜÕA aspirandikursus, on uurimistöös kergelt lahinguid analüüsitud ka taktikalisest aspektist, piirdumata vaid ajaloolise perspektiiviga.

Töö on suures plaanis jaotatud neljaks peatükiks:

Esimeses peatükis üritab autor lühidalt välja tuua 1813. aasta võtmesündmused ning vajaliku konteksti mõistmaks järgnevates peatükkides toimuvat.

Teisest peatükist alates järgneb uurimistöö Prantsuse I korpusele, analüüsides Dresdeni lahingule vahetult eelnevaid ning paralleelseid sündmusi.

Kolmandas peatükis on põgusa vaatluse all Dresdeni lahing ning pärastine liitlasvägede taganemine Dresdeni alt ning Napoleoni marssalite jälitustöö.

Neljas peatükk leiab I korpuse Kulmist, keskendudes põhiliselt lahingu esimese päeva, 29. augusti sündmustele. Järgmisel päeval saadud kaotuse analüüs lõpetab töö põhiosa.

Vähendamaks kokkuvõtte mahtu ning suurendamaks analüüsi asjakohasust on kindrali tegevust ja korpuse manöövreid analüüsitud jooksvalt peatükkide või alapeatükkide lõpus, kus saab välja tuua olulisemad just toda etappi puudutavad asjaolud. Uurimistöö lisas on ära toodud I korpuse nimistus olnud üksused nende ligikaudsete suurustega, lisaks kindral Vandamme'i juhtimisele allutatud üksused.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Sõltuvalt uurimisküsimuste spektrist ja töö eesmärgist põhineb töö praktiliselt tervenisti napil eelnevalt ilmunud sekundaarkirjandusel, mis on aluseks sõjategevuse kirjeldamisel. Seda on toetatud eelkõige just keisri ning tema alluvate vahelise kirjavahetusega, mis äratooduna annavad võimaluse analüüsida lahingus tehtud otsuseid neile endile kättesaadava informatsiooni põhjal.

Tähtsaima allikana võib kindlasti välja tuua eelpoolmainitud George Nafzigeri „*Napoleon's Dresden Campaign*“i, mis käsitleb Dresdeni lahingu kõrval piisava põhjalikkusega ka Prantsuse Suure armee I korpuse tegevust. Selle allika suur väärtus seisneb meeletus töös, mis Nafziger on ära teinud, koostades Prantsuse ja Preisi arhiivimaterjalide põhjal külluslikud lahingukorrad (ing *order of battle*) iga lahingu mõlema osapoolle kohta ning ka kampaania alguse seisuga. Neis on nimekirjadena ära toodud kõigi korpuste koostis pataljonitasemeni, iga pataljoni meeste, allohvitseride, ohvitseride ja suurtükkide arv ning väeosade ülemad, mille jälgimine aitas palju kaasa lahingutes toimunu mõistmisele.

Aeg-ajalt raamatus esinevate ebakõlade lahendamiseks pöördusin otse ühe Nafzigeri allika poole, milleks on prantsusekeelne kapten Georges Fabry teos „*Journal des Campagnes du Prince de Wurtemberg*“^[2], millel põhineb enamuse Nafzigeri kirjeldusi I korpuse aga ka Dresdeni ja Kulmi lahingute kohta vaba-, kuid ka otsetõlkes, mis on siin-seal tekitanud vigu. Fabry teoses algkujul ära toodud mõningane Prantsuse ohvitserkonna kirjavahetus võimaldab selgemat pilti. Oluliste allikatena tuleb veel ära märkida John G. Gallaheri biograafia kindral Dominique Vandamme'ist^[3], mis täiustab eelmisi oluliselt eelmistest kõrvale jäänud kirjavahetuse ära toomisega, ja Dominic Lieveni mahukas „*Russia against Napoleon*“^[4]. Kirjavahetuse jaoks oli hädavajalik veel kapten Denis Arthur Binghami koostatud „*A Selection of Letters and Despatches of the First Napoleon*“.^[5]

Põhjalikult on Prantsuse poolelt asju kirjeldanud mainekas Prantsuse poliitikategelane ja kirjanik Adolphe Thiers, aastatel 1871-1873 ka Prantsusmaa president, kelle sulest ilmus kahekümneosaline Prantsusmaa konsulaadi ja Napoleon Bonaparte'i impeeriumi ajalugu käsitlev koguteos^[6] ning samuti selle uuem kompaktne versioon.^[7] G. Clément'i põgus ülevaade väärrib esiletõstmist kaartidega, mis aitasid lahenda nii mõnegi tekkinud küsimuse teistest tekstidest.^[8]

Kasutatud on kahe Prantsuse toonase ohvitseri memuaare: Napoleoni staabiohvitser Józef Grabowski^[9] ning kaardiväe sandarmide ülem Rovigo krahv Anne Jean Marie René Savary^[10],

kelle vahetud kogemused on väärtuslikuks informatsiooniallikaks. Neist esimene on ära toonud ka isiklikku kirjavahetust, mida mujal pole mainitud. Prantsuse raamatukogudest pärinevad veel: parun Jean Thiry „*Leipzig 1813*“, mis annab hea ülevaate Napoleoni tegevusest Dresdeni lahingu ajal ja peale seda^[11], Alain Pigéard'i koostatud „*Dictionnaire des Batailles de Napoléon*“, kust võib leida detailse entsüklopeedia-sissekande Kulmi lahingu kohta^[12], ning kolonel Camon'i „*Précis des Campagnes*“ taaskords põhjalikumalt Napoleoni vaatenurgast.^[13]

1813. aasta sündmusi käsitlevad veel Charles Esdaile' „*Napoleon's Wars*“ ning Michael V. Leggiere'i „*Napoleon & Berlin*“, mis aitasid paika panna töö üldist raami ja sissejuhatust, kuid ei paku sõnagi Kulmi lahingu kohta.^[14] Loomulikult ei saa unustada ka eesti keeles ilmunud Rein Helme teost Barclay de Tolly'st^[15], mis aitas siduda koherentsemaks Prantsuse I korpuse vastu sõdinud Vene korpuse tegevuse ja lisaks võib võtta seda usaldusväärse allikana Kulmi teise päeva lahingute kohta, sest tolleks hetkeks viibis seal kohal ka Barclay isiklikult.

Autor töötas läbi veel venekeelse biograafia krahv Ostermann-Tolstoi kohta^[16], mis pakkus huvitava võrdlusmomendi Vene ning kõigi teiste osapoolte lahingukajastuste vahel.

Suurepäraselt kirjutatud ja võrdlemisi koherentse käsitluse Kulmi lahingust ning sellele eelnevast võib leida internetileheküljelt nimega Battlefield Anomalies, mille artikli „Kulmi lahing“ autor Graham J. Morris on läbi töötanud samuti Nafzigeri, Gallaheri ja Lieveni teosed, lisaks on autor allikaks võtnud kolonel Karl Heinrich Aster'i saksakeelse teose samal temal, mis on põhjalikult lahti harutatud ka kapten Fabry teoses Württembergi prints'i kampaaniate kohta. Sellegipoolest on see artikkel väärtuslikuks allikaks, sest pakub käesoleva töö autorile ligipääsu just mõnel saksakeelsele allikale. Artikkel on varustatud ka kaartidega, mis suuremas osas on mugandused Nafzigeri kaartidest, kuid mõneti on parandatud eelneva eksimusi.^[17]

Antud töö ulatusest jäid vaatepunkti ning mahu tõttu välja saksa ja vene autorite teosed.

Märkused

Bakalaureusetöö iga peatükki illustreerivad autori silmis vajalikud joonised ning lahinguplaanid, lisaks on teksti juures ära toodud kolme kesksema väejuhi portreed. Lahinguplaanid on koostanud töö autor vastavalt võimalusele ning oskustele, kasutades aluskaardina, peale esimese, Google Mapsi maastikukaarti. Selle põhjenduseks on võimalikult suur töö sidumine reaalsusega, sest hoolimata viimastel sajandil rajatud uutest maanteedest on alles ka praktiliselt kõik tol ajal kasutusel olnud põhilised teed. Samuti on kaheldav, et laialdaselt võiks muutunud

olla maastiku või veekogude pilt. Range sidumine Google Mapsi tõepärase aluskaardiga eemaldab autorilt võimaluse leiutada oma reaalsus tuginedes vaid sadade aastate tagustele märkmetele ja kirjeldustele, mida ei pruukinud teha enam kohal viibinud inimesed.

Nimekujudel on eelistatud nende saksapäraseid vorme, mille all nad enamasti rahvusvaheliselt ajalookirjutuses esinevad ning mis on ka eestlasele suupärasemad kui tšehhi või prantsuse vasted. Esmakasutamisel on iga nime taga ära toodud ka tänapäevane vorm, hõlbustamaks vajadusel eri kaartides orienteerumist. Mõni laialt kasutatavam nimekuju on saksa keelest edasi eestindatud, nt sks Toeplitz/Teplitz = tšh Teplice = e Teplitsa. Prantsuse nimede kirjaipildi integreerimisel eestikeelsetesse lausetesse on lähtutud originaalhääldusest, seega „Vandamme”i korpus“, „Murat’ ratsavägi“ jne.

Üksuste esmamainimisel on võimalusel ära toodud nende kuuluvus korpustesse, diviisidesse ja brigaadidesse, hiljem eristatakse neid vaid vastava ohvitseri nime alusel. Sulgudes on üksus toodud kujul (KORPUS.DIVIIS-BRIGAAD), näiteks (XIV.42-1). Joonealuste märkustena on ära toodud vajalikud kommentaarid ja täpsustused kujul ’ 1’, teksti koormamise vältimiseks on kõik viited kirjandusele vastavalt autori soovile ära toodud iga peatüki lõpumärkustena kujul ’ [1] ’.

Vägede juures on jäädud ligikaudsete suuruste juurde, laskumata üksiksõduri tasandile, sest korpuse ja diviiside kümnete tuhandete meeste suuruste üksuste juures on seda võimatu taastada. Täpsemate arhiivimaterjalide alusel on paika pandud küll pataljonide keskmised suurused ning opereeritud nendega, kuid isegi kui meeste, hobuste ja suurtükkide arv oleks täpselt paigas ka minut enne lahingu algust, on juba mõttetu spekuloida täpseid numbreid meeste arvu kohta järgmistel tundidel. Suurepärase ning üksikasjaliku ülevaate vägede suurusest 1. augusti seisuga leiab G.Nafzigeri *Napoleon’s Dresden Campaign*’ist, millest lähtub paljuski ka käesolev töö oma sõjavägede suuruste hinnangutega.

[1] George Nafziger, *Napoleon’s Dresden Campaign*, Emperor’s Press 1994, Illinois.

Edaspidi „Dresden“.

[2] Georges Fabry, *Journal des Campagnes du Prince de Wurtemberg 1812-1814 avec une introduction, des notes et des pièces justificatives*. Librairie Militaire R. Chapelot & Cie 1907, Paris. Edaspidi „Wurtemberg“.

- [3] John G. Gallaher, *Napoleon's Infant Terrible: General Dominique Vandamme*, University of Oklahoma Press 2008, Oklahoma. Edaspidi „Enfant Terrible“
- [4] Dominic Lieven, *Russia against Napoleon: The Battle for Europe 1807 to 1814*, Viking 2009, New York. Edaspidi „Russia against Napoleon“.
- [5] D.A. Bingham, *A Selection of Letters and Despatches of the First Napoleon*, Chapman and Hall 1884, London. Edaspidi „A Selection of Letters“
- [6] Marie Joseph Louis Adolphe Thiers, *The Historical Works of M. Adolphe Thiers, volume IV: History of the French Consulate and Empire*, A. Fullarton & Co, 1860, London.
- [7] Marie Joseph Louis Adolphe Thiers, *History of the Consulate and the Empire of France Under Napoleon, vol.IX*, illustrated, Pickle Partners Publishing, 2016.
- [8] G. Clément, *La Campagne de 1813*, Imprimerie Librairie Militaire 1904, Paris.
- [9] Józef Grabowski, *Mémoires Militaires 1812-1813-1814*, Plon Nourrit et Cie 1907, Paris.
- [10] Anne Jean Marie René Savary, *Mémoires du Duc de Rovigo, pour servir à l'histoire de l'Empereur Napoléon, Tome III*, A Bossange, l'imprimerie de Crapelet 1828, Paris
- [11] Jean Thiry, *Leipzig 1813*, Éditions Berger-Levrault 1972, Paris. Edaspidi „Leipzig“.
- [12] Alain Pigéard, *Dictionnaire des Batailles de Napoléon 1796-1815*, Tallandier Éditions 2004, Paris.
- [13] Col. Camon, *Précis des Campagnes, Tomes I-II, préface de Jaques Garnier*, Librairie Historique F. Teissèdre 1999, Paris.
- [14] Charles Esdaile, *Napoleon's Wars*, Penguin Books 2008, London.
 Michael V. Leggiere, *Napoleon & Berlin: The Franco-Prussian War in North Germany, 1813*, University of Oklahoma Press, 2002.
- [15] Rein Helme, *Kindralfeldmarssal Barclay de Tolly*, Eesti Entsüklopeediakirjastus 2006, Tallinn
- [16] И. Крайванова, *Генерал А. И. Остерман-Толстой*, Московский рабочий, 1972, Moskva
- [17] Graham J. Morris, *Battle of Kulm* <https://battlefieldanomalies.com/the-battle-of-kulm/> (18.05.2018)

1. peatükk

— Eelmäng —

Kevad 1813

Pärast 1812. aastal toimunud katastroofiliselt ebaõnnestunud sõjakäiku Venemaale asus Napoleon kiiresti taaslooma oma Suurt armeed. Hävingust puutumata jäänud sõjaväe administratsiooni ja värbamismasina tulemusena hakkasid peagi igast impeeriumi otsast rindele liikuma värsked üksused ning ka riigi arsenalid ja töökojad suutsid armee tarbeks toota piisavalt relvi, mundreid ja varustust.^[1] Peagi oli keisri käsutuses taas 200 000-meheline armee^[2] ning tagalas jätkus kibe töö järgmiste väeosade formeerimisel. Teravalt andis aga tunda uute värvatute kogenematus ja ebapiisav füüsiline ettevalmistus raskeks kampaaniaeluks. Selle leevendamiseks jaotati iga väeosa juurde võimalikult palju veterane, kuid ka nendest oli väljaspool Napoleoni enda kaardivägesid nappus.

1813. aasta kevadel toimunud suured lahingud Lützeni ja Bautzeni all Saksamaal stabiliseerisid taas kõikuma löönud Prantsuse impeeriumi ning sügavale Saksimaale tunginud kuuenda koalitsiooni¹ väed löödi taganema. Sellest hoolimata ei õnnestunud Napoleonil nende lahingutega vastaseid sõjast välja lüüa ning mõlemal korral said liitlased taganeda võitlusvõimelisena. Prantslased maksid mõlema võidu eest kõrget hinda inimkaotustes ning liitlaste ratsaväe suur ülekaal takistas Prantsuse keisri sõjalise edu vormistamist täielikuks võiduks.

Seega, vaenlast purustamata pidi Napoleon leppima vaid kuni augustini kestva relvarahuga. Suviste kuude jooksul sai ta reorganiseerida kogu oma sõjaväe, logistika ja panna paika strateegilise plaani. G. Nafzigeri andmetel suutis keiser mõne kuuga oma Suure armee arvukuse tõsta taas ligi poole miljoni meheni.^[3] Vaherahu kasutasid oma vägede taas ülesehitamiseks ka Venemaa ja Austria impeeriumid. Preisi kuningriik, kelle jaoks oli alanud vabadussõda, *Befreiungskrieg*, tegeles kiiremas korras armee reformimisega.^[4]

¹ 6.koalitsioon kasvas välja Suurbritannia, Rootsi ja Vene impeeriumite liidulepingutest juba 1812. aasta esimesel poolel. Sellest hoolimata ei olnud efektiivne vahend takistamiseks Napoleoni sissetungi Venemaale. Hiljem löi Venemaalt taganevate Prantsusmaa vägedest omal algatusel lahku ka Preisi korpus Ludwig von Yorki juhtimisel, algatades sellega Preisimaa jaoks selle lääneprovintsid vabadussõja, mis sai lõplikult hoo sisse 1813. aasta veebruaris, kui Preisi kuningriik liitus Kalischi lepingu raames Prantsusmaa-vastase koalitsiooniga.

— Koalitsiooni avang —

Suvi 1813

Rahukõneluste läbikukkumine juhatas sisse järgmise etapi Prantsuse impeeriumi kokkuvarisemisel – saatusliku 1813. aasta sügiskampaania. Vaherahu mängis Austria liitumisega suuremad trumbid kätte koalitsioonile. Pikkade arutelude tulemusel lepiti Trachenbergis² kokku üldises strateegias, mis nägi ette taktikalise taganemise igast konfliktist, kus Napoleon isiklikult vägesid juhatas. Otsustavat lahingut välditakse, kuni tekib võimalus ühendada mitme liitlasarmee väed. See klausel näitas selgelt liitlaste jätkuvat pelgust Prantsuse keisri talendi ees.

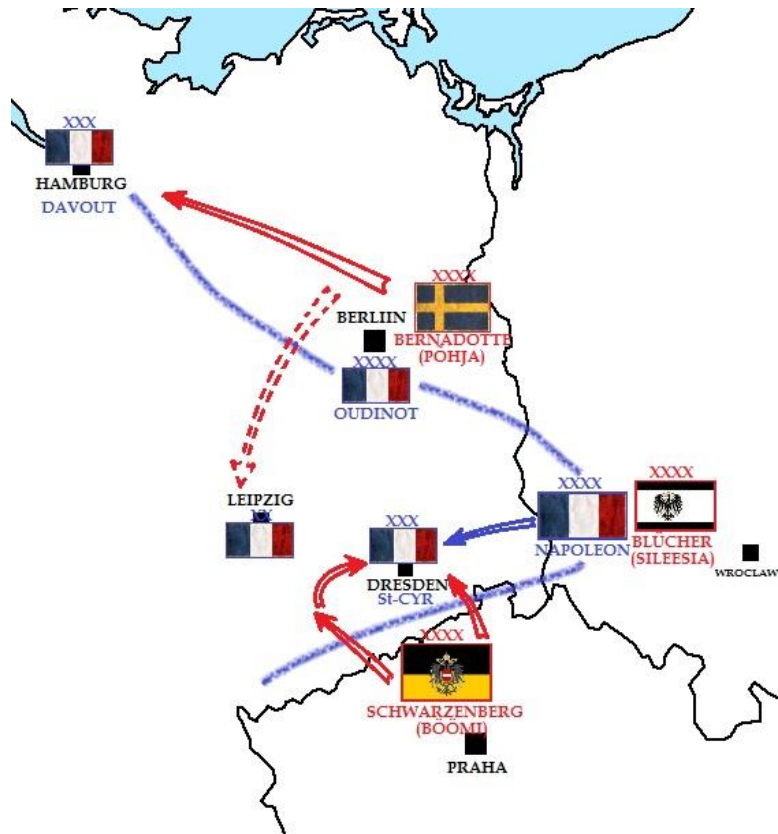
Armeed jagati kolme põhilise tegevussuuna järgi. Sõtta astumisega lisandunud Austria väed moodustasid suurima, Böömi armee tuumiku, millele lisandusid veel feldmarssal Barclay de Tolly juhitud Vene armee ja kindral Friedrich Emil Ferdinand Heinrich von Kleisti Preisi korpus. Samuti viibisid tole armee juures ka kõigi kolme riigi valitsejad. Armeed ülemjuhataja koha sai Austria feldmarssal vürst Karl Philipp zu Schwarzenberg. Böömi armees oli kokku ligikaudu 240 000 meest ja 700 suurtükki.^[5] Selle lõunapoolse armee ülesandeks oli katta Viini ning Praha suunda ja survestada Dresdenit, ohustades kaugemale itta tungimisel Napoleon ära lõigata ta varustusteedest.

Teine osa koalitsioonivägedest jaotati põhjasuunale. Mõlemad sõdivad pooled mõistsid Berliini suurt strateegilist kaalu – selle langemine oleks seadnud suure küsimuse alla Preisimaa edasise võimekuse sõjas jätkata. Põhjaarmee ülemjuhatajaks sai ettevaatlik Rootsi kroonprints Karl XIV Johan, endine Napoleoni marssal Jean Baptiste Bernadotte. Selle armee ülesandeks oli ka hoida tegevuses Hamburgis olevat marssal Louis-Nicolas Davout' korpust ning pikemas perspektiivis ohustada Prantslaste tagalat Leipzigi suunal.^[6] Kolmandaks suureks väeosaks oli Preisi kindral Gebhard Leberecht Blücheri all olev Sileesia armee, millest kaks kolmandikku moodustasid Vene väed ja mis oli mõeldud katma Ida-Preisimaad ja Varssavit.

Kannatamatult vaherahu lõppu ootava Blücheri teha jäigi esimene samm – ta tungis juba enne vaherahu lõppu kahe rinde vahelisele neutraalsele alale. Napoleon, kelle plaanid igapäevaselt muutusid, oli sunnitud Blücheri edasitungile liitlaste taktis vastama ja ei saanud seega initsiatiivi haarata. Ta plaan nägi ette purustada kärsitu Preisi väejuht otsustavas lahingus ja eraldada Põhja ja Böömi armeed. Edasiste sammudena kaalus ta Böömi armee passiivsuse

² Preisimaa, tänapäeval Żmigród, Lääne-Poolas.

korral ennetavat lööki põhja, Berliini poole. Vastasel juhul, nagu ta oma kirjavahetuses Dresdenit kaitsva marssal Laurent de Gouvion Saint-Cyrile kirjutab, ei häiriks teda ära löikamine Prantsusmaast - ta oli suvise relvarahu ajal oma operatsioonibaasi Dresdenisse kogunud küllaldase koguse provianti ning varustusteede kaotamine ei olnud määrava tähtsusega. Läbi mõtlemata sissetungiga oleks aga hoopis Böömi armee avanud end äralöikamisele.^[7]

Kaart 1.

STRATEEGILINE OLUKORD 23. augustil

Lootes ära kasutada Napoleoni hetkelist eemalolekut Dresdenist, juhtis Schwarzenberg Böömi armee üle Maagimäestiku. Lisaks kardeti Sileesia armee pärast ja oli vajalik avada teine rinne. Liitlaste laagris valitses harva aga üksmeel ning sarnaselt ei oldud ka ühisel arvamusel plaanist rünnata Dresdenit – valitses õhkõrn lootus linn tornijooksuga vallutada enne, kui kohale jõuavad Napoleoni abiväed. Liitlaste hierarhilistest allutussidemetest läbi imbunud staabi jaoks käis nii suure väe organiseerimine aga üle jõu. Halva ilma, segase käsuahela ja muutuvate plaanide tõttu takerduti pikaks ajaks tormiga läbimatuks muutunud mäestikukurudesse. See röövis Böömi armeelt võimaluse äkkrünnakuks, sest mitme päeva jooksul ei saadud kokku piisavat mehi rünnaku alustamiseks. Endale iseloomulike kiirmarssidega katsid kiiresti reageerinud Napoleoni kaardivägi ja reserv aga ligi 120 kilomeetrit, jõudes loetud päevadega kiviviske kaugusele Dresdenist, samaaegselt liitlastega.

— Kindral Dominique Vandamme —

Selleks, et korvata puudust usaldusväärsetest ohvitseridest ja lahingus karastatud allohvitseridest, tuli Napoleonil taas teenistusse kutsuda varasemalt eri põhjustel tagandatud ohvitserkond, kelle seas ka kindral Dominique Joseph René Vandamme, kes oli 1812. aasta seni eduka Vene kampaania alguses suutnud Napoleoni olude kokkulangemisel lõplikult välja vihastada ning ta armee juurest väärilt kodumaale tagasi saadeti.^[8] Kindral Vandamme'i karjäär, nagu paljude teiste Napoleoni sõdade kindralite ja marssalite omad, sai alguse veidi enne Revolutsiooni puhkemist. Sõjaväeelu istus talle hästi ning ta karjäär sai peagi tuule tiibadesse. Mitte üleliia andekale, kuid väga ambitsioonikale noorukile omistati brigaadikindrali auaste naeruväärselt noorena – mees oli vaid 22.

Lahinguväljal omandatud kogemused ja loomulik intelligents tegid temast suurepärase eksperdi piiramisoperatsioonides. Napoleoni võimule saamine ei toonud aga loodetud marssali auastet – fakt, millele toetuvad paljud, kirjeldades mehe edasist karjääri. Ta osales aastate jooksul elukalt mitmes kampaanias ja andis oma panuse hiilgavatesse võitusesse, kuid Napoleon oli jätkuvalt pessimistlik mehe võimekuses strateegiliselt manööverdada. Pärast ebaõnnestunud sõjakäiku Venemaale aga vajjas taas keiser kindral Vandamme'i teeneid ja kindrali käsutusse anti reformeeritud I korpus.

Illustratsioon 1

Général Dominique Vandamme
XIX saj. gravüür

[1] *Esdaile*, Napoleon's Wars, 493

[2] *Helme*, Barclay de Tolly, 276

[3] Dresden, 22

[4] *Leggiere*, Napoleon & Berlin, ix-x

[5] Dresden, 142

[6] Dresden, 12

[7] Russia against Napoleon, 380. Marssal St-Cyr'i memuaarid.

[8] *Enfant Terrible*, lk. 226

2. peatükk

— Napoleon manööverdab Dresdeni kaitsesse —

23. august, 1813

Napoleonil ei olnud õnnestunud meelitada Blücherit otsustavasse lahingusse. Läänest saabusid murettekitavad raportid ning 23. augustil saatis Napoleon kiiruga tagasi oma kaardiväe, I reservratsaväe korpuse ning Vandamme'i I ja Marmont'i VI korpused. I korpuse ülesandeks oli selle ajani olnud hoida praktiliselt kogu lõunapiiri, kindlustades nii Zittaust Böömimaale viivaid kurusid kui hoides üksusi Königsteini ligidal. Järgmisel päeval asus ka Napoleon ise ülejäänud vägedega tagasiteele, sest tundus et vastane on lõpuks paljastanud oma käe ja paisanud terve Böömi armee Dresdeni suunas. Sileesia armeed jättis ta jälitama marssal Jaques MacDonaldi juhtimise all neli tugevat korpust.

Kaks päeva hiljem jõudis Napoleon oma kaardivägedega Stolpenisse, mõnekümne kilomeetri kaugusel Dresdenist, kus sai ähvardavast olukorrast põhjaliku ülevaate. Lõuna pool koondus Vandamme'i I korpus vaikselt Königsteini alla, Elbe jõe üleminekuid kindlustama. Keiser plaanis oma idast saabuvate vägedega ületada jõe ja tekitada ootamatu sammuga võimalus haarata ümber terve Böömi armee, kelle tagala ning põhilised varustus- ning kommunikatsiooniteed oleksid sattunud tõsisesse ohtu.^[1] Plaani õnnestumiseks pidid aga Dresdeni kaitsvad väed peatsele rünnakule vastu pidama mitu päeva. Oma kirjades marssal St-Cyrile kirjeldas ta, milliseid parandusi teha linna kaitseehitistesse, ja nägi peale vihaseid linnalahinguid ette viimases hädas tagasitõmbumise Dresdeni uuslinnaossa paremal kaldal, põletades enda järel silla.^[2] See oleks liitlased jätnud võidukaks Dresdenis vanalinnas, kuid kohutavasse lõksu Elbe ning Napoleoni põhivägede vahel.

Samal päeval sai Vandamme keisrilt ülesande hõivata järgmisel hommikul Pirna platoo. Kindlustamaks plaani esimese sammu õnnestumist andis ta Vandamme'i käsu alla veel Régis-Barthélemy Mouton-Duvernet 42. diviisi (XIV.42) ja Jean-Baptiste Juvénal Corbineau' 1. kergeratsaväediviisi (I.1), mis olid juba positsiooni sisse võtmas armee ja Elbe jõe vahel, Königsteini juures.

„Homme hommikul, kohe pärast udu hajumist peavad su eelväed 12 000 mehega hõivama Pirna platoo. Ma saadan Pirna kõrgendikule Noore kaardiväe. ---
Juhul kui informatsioon, mis meieni jõuab, lubab sul edeneda kuni Bahra ja Hellendorfini. Ning kui leiad end positsioonist, kust sul on võimalik rünnata

vaenlase tagalasse, siis tee seda ja ma toetan sind kaardiväega.“³ [3]

Stolpen, 25. aug, 15.00

Ülejäänud I korpuse diviisid, Armand Philippon'i 1. Stolpenist ja Jean-Baptiste Dumonceau' 2. Neustadt'ist⁴, pidid seejärel eelvägedele võimalikult ruttu järgi liikuma ja Köningsbergi juures jõe ületama. Kindral François Antoine Teste'i diviisi ühe brigaadi (I.23-1) asemel, mis liikus peavägedega Dresdenisse, allutati korpusele veel Reussi printsi brigaadi (II.5), mille esmane ülesanne oli valvata korpuse varustust Elbe idakaldal. See tõstis I korpuse suuruse viie diviisini, millest neli olid jalavägi ligikaudu 42 000 jalaväelasega, kogu korpuse suurus võis ulatuda ligemale 50 000 meheni.

Õhtu jooksul saabunud info valguses veensid marssal Joachim Murat ning üks Napoleoni mõjukatest staabiohvitseridest, kindralmajor Gaspard Gourgaud, aga keisrit Dresdenit kaitsvate vägede nõrkuses, mis ei suudaks hiiglasliku Böömi armee raskust mitu päeva tagasi hoida. Ka marssal St-Cyr ei julgenud garanteerida, et Dresdeni garnisonist kümme korda suurem Böömi armee ei ületa mõnes kohas Elbe jõge. Seega loobus Napoleon tõrksalt plaanist ületada kogu armeega järgmisel päeval jõgi, kuid uskus jätkuvalt oma ohtlikusse tiibmanöövrisse. Kindral Vandamme, kes oli jõudnud Königsteini, sai uued juhised veel samal öösel peale nõupidamist:

„Ma tegin eile päeval teile teatavaks oma plaanid. Kogu vaenlase armee ilmus eelmisel päeval Dresdeni alla ja marssal St-Cyr arvab neid täna ründavat. Ma liigun sinna. ... Selleks, et vastase tähelepanu kõrvale juhtida, peate esimesel võimalusel edasi tungima, ning ma loodan, et päeva jooksul leiate end vastase tagalast, kus hävitate teid takistama saadetud diviisi.“^[4]

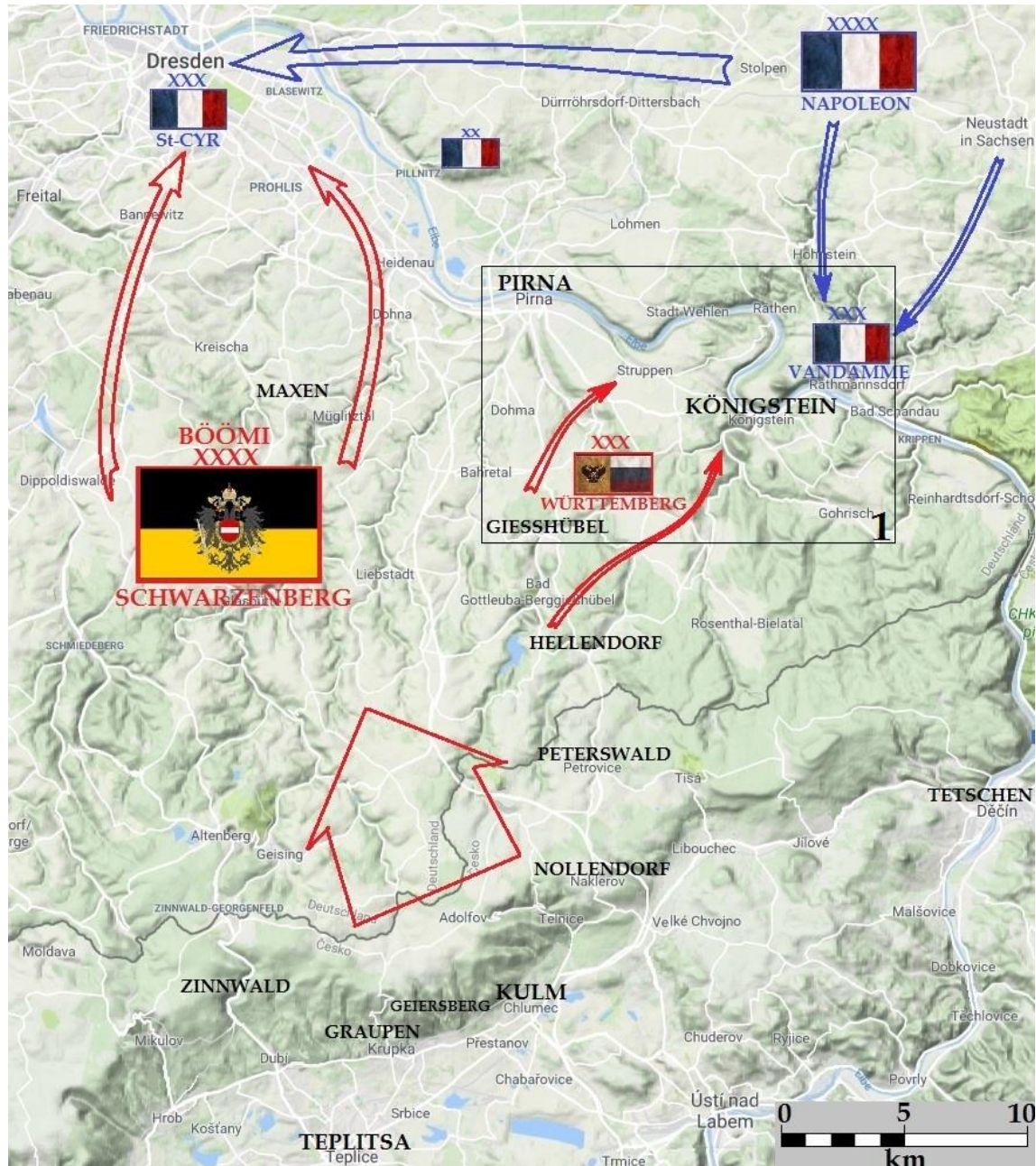
Stolpen, 26. aug, 01.00

Kogu ülejäänud armee alustas voorimist piki Neustadti teed läbi Stolpeni Dresdeni poole, mis kestis terve öö ja järgmise päeva. Kuigi Napoleon loobus riskantsest manöövrast kogu väega osa võtmast, mõistis ta sellegipoolest selle strateegilist tähtsust, isegi kui tiibavaks väeks on vaid kindral Vandamme'i tugevdatud I korpus, kelle jaoks jäi kehtima enamuse varasemast plaanist: ületada ja kindlustada Königsteini-tagune Pirna platoo, saada enda kontrolli alla

³ Kindlasti tuleks siinkohal ära märkida, et käsku Bahra ja Hellendorfini tungida ei suvatsenud ära tuua Nafziger, kuid seda rõhutab mitmes punktis Gallaher. Pirna platoo nimetas Napoleon Elbe lääne kallast Pirna ja Königsteini vahel, Pirna kõrgendikeks ala Pirnast kaguemal põhjas. Noore kaardiväe ülem oli marssal Édouard Mortier.

⁴ *Neustadt in Sachsen*, Ida-Saksamaal läbi mille viisid teed idarindele Bautzeni ja Zittau poole. Distsants ~25 km.

Dresdenist Prahasse viiv Peterswaldi postitee, mis oli liitlaste põhiline kommunikatsiooniliin ja taganemistee, ja toetada Prantsuse pioneeribrigaadi poolt pontoonsilla püstitamist Pinnasse.

Kaart 2. OLUKORD DRESDENI ÜMBER 25. augustil 1813

Illustratsioon 2

Württembergi prints Eugen - G. Dawe.
Talvepalee Sõjagalerii

Vastu võtnud otsuse Dresdenit rünnata, andis Böömi armee ülemjuht Schwarzenberg korralduse armee paremat tiiba kontrollivale krahv Ludwig Adolph Peter Wittgensteinile, et see eraldaks ühe korpuse, mis pidi katma armee paremat tiiba Königsteini poolt ja võimalusel ka hävitama kõik sillad üle Elbe jõe, vähendamaks võimalust vastase ohtlikuks tiibrünnakuks. Selle ülesande sai enda peale Württembergi prints Eugen ja Vene armee II korpus.⁵ Üks Vene brigaad piiras peagi sisse Königsteini ning üritas põlema süüdata selle silda⁶, kuid kindlusegarnison sekkus õigeaegselt ja nad löödi tagasi. Seepeale võtsid venelased positsiooni sisse Pirna platool.^[5]

— Vandamme ületab jõe —

26. august, 1813

Järgmisel hommikul valitses lahinguväljadel sombune ilm. Lakkamatu vihm oli läbimatuteks mudamülgasteks muutnud praktiliselt kõik peale suuremate teede. Sama palju kui see põhjustas peavalu Dresdeni alla suunduvatele Böömi armee üksustele⁷, oli ka kindral Vandamme hädas pealetungi alustamisega ja viimased mitu päeva läände liikuv korpus oli siiani suurel alal laiali. Stolpeni, Lohmeni ja Dresdeni vahelist ala üritas samal ajal läbida terve Prantsuse pearmee, keda vajati kibekiiresti Dresdeni lahinguväljal. On tõenäoline, et ei

⁵ Böömi armee Vene armeekorpus koosnes omakorda kahest jalaväekorpusest, reservratsaväekorpusest, ühest grenaderikorpusest ja ühest kaardiväekorpusest.

⁶ Tõenäoliselt n tegemist ajutise pontoonsillaga, sest pole ühtegi põhjust arvata, et Königsteinis oleks kunagi eksisteerinud püsiv sild.

⁷ Üks Austria kolonidest, mis pidi toetama terve Böömi armee vasakut tiiba jäi teeolude tõttu lahingusse nii lootusetult hiljaks, et see võimaldas hiljem prantslastel katteta vastane seal tiival täielikult purustada ja põgenema lüüa.

Philipponi ja Dumonceau' diviisid ega esimese korpuse suurtükivägi saanud niigi raskesti läbitavate teede kasutamisel eesõigust.

Sõjaajaloolane Nafziger aga arvustab: „Napoleon oli Vandamme'ile andnud selge käsu edasi suruda, kuid tolle tegevusetus näitab, et ta kas ei saanud käsku kätte või otsustas seda ignoreerida.“^[6] I korpuse ülema loidust kritiseerib ka Helme.^[7]

On praktiliselt võimatu, et kiri ei oleks jõudnud kohale, sest Napoleonit ja Vandamme'i eraldas tol hetkel vaid kümmekond kilomeetrit Prantsuse vägesid täis olevat territooriumit. Lisaks sellele viis sõnumi kohale staabikindral François-Nicolas-Benoît Haxo, kelle ülesandeks sai Vandamme'i nõustamine ja kes jäi kindrali juurde kuni lõpuni. Samuti ei tundu, nagu Vandamme oleks üritanud käsku meelega eirata, sest ta alustas vastavalt võimalusele survekamist kohe hommikul. Kõik eelväed ei olnud aga soodsal positsioonil: kuna Pirna kõrgendikke jäi valvama üks Mouton-Duvernet' brigaad (XIV.42-1), olid Königsteini ümbruses esialgu vaid Joachim Jérôme Quiot du Passage'i (I.23-2) ja Charles Auguste Creutzeri brigaadid (XIV.42-2) umbes 10 000 mehega, mis ületasid ka jõe ning kelle laskurid kindlust piirava vastasega eesmistega tulevahetusse astusid. Kaugusest hindas Vandamme vastase suuruseks samuti 8-10 000 meest koos kümne kahuriga, sõnades „*kui mu käsutuses oleks vähemalt poolgi mu korpusest, oleks see kiirelt läbi.*“^[8]

Rünnak aga viibis, sest ajaks, kui Vandamme pidi alustama edasitungi Pirna platoole, olid Vene väed prints Eugeni juhtimisel soodsad positsioonid hõivanud liinil Struppen – Kriezschwitz – Langen-Hennersdorf ning oma suurtükide laskesektorid rihtinud nii, et prantslastel oli võimalikult raske rünnakut algatada. Sedasi suudaks väiksem vägi ka pikalt tagasi hoida suuremat. Lisaks puudus I korpusel igasugune suurtükitoetus, mille leevendamiseks palus kindral abi kindluse garnisonilt, kuid sellest ei olnud piisavalt, et konkureerida suurema Vene patareiga. Esimesed brigaadid oli seega sunnitud oma manöövreid sooritama heal kaitsepositsioonil oleva vastase korpuse raske suurtükiväe all. Creutzeri brigaad pööras end Kriezschwitz suunas ning Quiot lõunas, Hermsdorf⁸ poole, kus kindral Haxo raporteeris mitme vastase pataljoni kohalolekust.

Vastavalt seisis Vandamme'i hommikuses ettekandes keisrile: „*Mul ei ole võimalik edeneda nii kiiresti kui ma sooviksin ja see tekitab mulle suurematki meeolehärrmi kui teile. Ma mõistan täielikult endale usaldatud ülesande tähtsust ja teen kõik, mis mu võimuses, et saada kontroll*

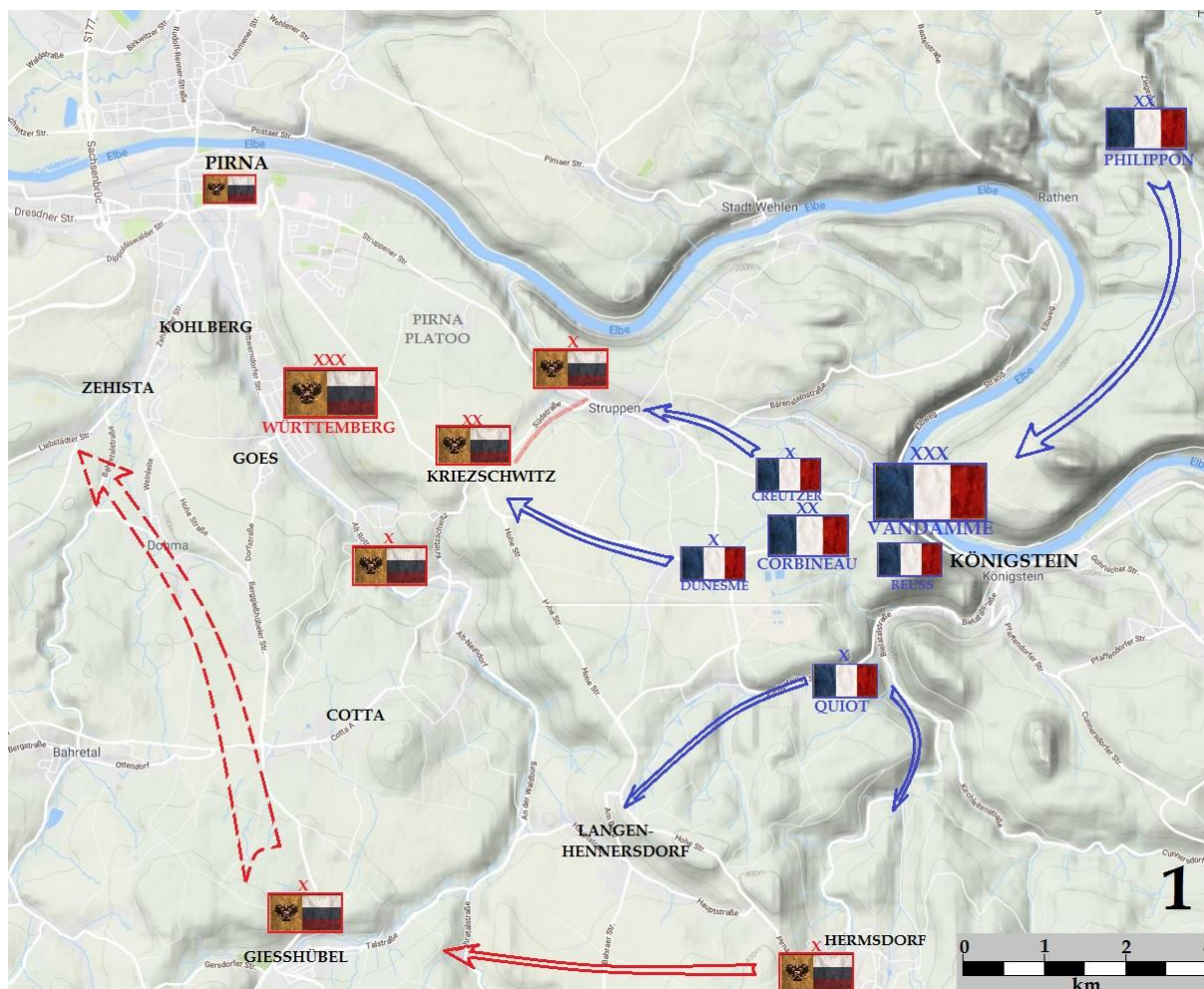
⁸ Bielatali juures, Königsteinist lõunas.

platoo ning Pirna linna üle enne öö saabumist, juhul kui mu suurtükid ja üksused õigeaegselt saabuval.^[9] Gallaher on selle vististi meelevaldselt mugandanud kui „*Homme varahommikuks olen Pirna isand!*“.^[10] Vandamme'i ettekande järgi hakkasid I korpuse kolonnid saabuma aga alles pärast lõunat.^{9 [11]}

Esimestes kokkupõrgetes võisid vaenupoolte väed olla ligikaudu võrdsed, arvestamata venelaste suurtükkide ülekaalu, kuid päeva edenedes jõudis I korpusest kohale üha rohkem üksusi, kes üle jõe positsioonid hõivasid. Venelaste olukord muutus aina tõsisemaks, kuid prints Eugen teadis, et ta parim lootus on lahing vastu võtta Königsteini-esisel platool, kus maastik tasakaalustas võitlust ligi viis korda suurema vastasega. Alles kella nelja paiku pärastlõunal jõudsid põhjast Königsteini alla Corbineau' ratsavägi ja Reussi printsi brigaad. Nende järel liikus Dumonceau' diviis (I.2), mille suurtükid aga venisid kolonni lõpus ja ei saanud enne öö hakku. Oodates Philipponi ja Dumonceau' diviiside saabumist kuulis kindral Vandamme Dresdeni suunast tugev suurtükikõminat – liitlased olid alustanud pealetungi. Kohusetundlikult käivitas hoolimata suurtükkide puudumisest rünnaku ka kindral Vandamme.

Dumonceau' diviisi esimese, brg.kind. Martin François Dunesme'i brigaadi (I.2-1) kohale jõudmisega sai see ülesandeks hõivata Kriezschwitz, temast paremal liikus Creutzeri brigaad Struppeni suunas. Lahingut toetas end kolme liini üles rivistatud Corbineau' ratsavägi, sellal kui Reussi printsi brigaad jäi reservi Königsteini ümber ja Quiot kattis korpuse vasakut tiiva kuni Langen-Hennersdorfini. Käsud täideti hetkegi kaotamata. Venelased suruti raskete lahingutega välja Struppeni esimestest majadest, kuid vastase suurtükitali ei võimaldanud brigaadil edasi tungida. Kriezschwitzile lähenedes mõistis Vandamme, et vastastel on nõlvaku taha kogutud tugev reserv jala- ning ratsaväge, terav suurtükitali aga sundis brigaadi ajutiselt varju otsima tee kõrvalt metsast. Lisaks liikusid igal võimalikul teel jätkuvalt Dresdeni alla suunduvad Böömi armee üksused ning ajutiselt prints Eugeni käsutusse jäetud keisrinna kūrassiiride rügemendi õigeaegne vasturünnak suutis peatada Dunesme'i brigaadi pealetungi venelaste tsentrisse ja Kriezschwitz jäi vallutamata. Kūrassiirid eemaldasid sujuvalt kontaktist, sest neid vajati pealahingus. Samal ajal jõudsid Königsteini ka esimesed Prantsuse suurtükid, mida vasakul tiival kohe Vene tsentri vastu rakendati. Seni vastuseta olnud Vene suurtükiväe kahju oli aga juba Vandamme'i brigaadidele tehtud. Peagi lõpetas pimeduse tulek lahingtegevuse.

⁹ Ei ole selge, mis üksuste tulekust teatati, sest järgmised pidid loogiliselt võttes olema Reussi printsi brigaad ning Corbineau' diviis, kes saabusid umbes kell 16.30.

Kaart 3. OLUKORD PIRNA PLATTOOL, 26. august, 17.00

Esimese korpus oli saanud terve päeva kestnud kokkupõrgete jooksul kergemaid kaotusi, mis ei ohustanud selle lahinguvalmidust järgnevatel päevadel. Öhtu ja öö jooksul saabunud jalaväe ning suurtükkidega varustatuna oli Vandamme'i I korpus ilmselt tugevam kui kordagi selle päeva jooksul. Sellest tulenevalt oli Vene kindral, noor prints Eugen raske valiku ees: ka tema korpus oli veel täiesti lahingukorras, kuid ülekaaluka vastase ees ei oleks ta järgmisel päeval suutnud korrata täita mõlemat talle usaldatud ülesannet: kaitsta nii armee paremat tiiba kui ka varustus- ja kommunikatsiooniliine Böömimaale – Peterswaldi postiteed. Pikemas perspektiivis ei olnud ka suuremaid abivägesid Dresdeni lahingu tõttu oodata. Seega jäi kaalukaasile vaid üksainus mõeldav valik - Böömi armee tiib tuli sisse voltida Pirna poole, et vältida I korpuse öhtu armee tagalale. Keskööl andis prints Eugen oma korpusele käsu tõmbuda tagasi Pirna-Zehista-Giesshübel joonele, kus sellega liitus öö jooksul ka Vene 1. kaardiväediviis kogenud kindral Aleksei Jermolovi juhtimisel.

27. august, 1813

Järgmise päeva varahommikul jõudis Vandamme'ini Napoleoni korraldus koheselt Pirna ja Peterswaldi vaheliste teede poole edasi pressida ja need oma kontrolli alla saada. Keisri staabiohvitser Jósef Grabowski kirjutab aga oma mälestustes, et tolle korralduse oli kohale viinud üks tema headest tuttavatest. Lisaks Pirnale olevat seal seisnud klausel: „*vii end kuni Peterswaldini, kuid mitte kaugemale.*“ Grabowski lisab, et levisid kuuldused nagu oleks samas kirjas Napoleon Vandamme'i kannustanud marssalikepiga, mis „*ootas Teplitsas*“.¹⁰ [12]

Raskest udust ja paduvihmast hoolimata ning vastase positsioonidest võrdlemisi teadmatuses, jagas kindral välja uued korraldused. Samaaegselt Dresdeni all rünnakut alustavate Napoleoni vägedega liikus ka Reussi printsibrigaad piki Elbe kallast Pirna suunas, tema kõrval parun Charles Martin Gobrecht'i ratsavägi ning kaks Corbineau' ratsaväebrigaadi. Dumonceau 2. diviis jäi korpuse tsentriks ning suunas oma väe laiali Kohlbergi ja Cotta poole. Tema seljatagust Kriezschwitzi valvas Quiot brigaad. Korpuse vasakut tiiba hoidis Philipponi 1. diviis, mis koos ühe ratsaväebrigaadiga¹¹, pressis lõunasse, Bahra ja Hellendorfi suunas. Kella 11.00 paiku algas lahing Pirna servas, kus Elbe kaldale toetuva Reussi brigaadi edasilikumist üritas takistada Revali jalaväerügement, mis kiiresti aga taganema sunniti. Brigaad puhastas linna vastastest ja Gobrecht'i ratsavägi ajas põgenevaid venelasi taga piki teed Dresdeni poole, kuni nad peatas alles vaenlase positsioon Sedlitzis. Veel enne lõunat oli ka prantslaste tšenter hõivanud Kohlbergi, saades oma kontrolli alla selle jalamilt mööduva Peterswaldi maantee ning Haxo teatas saavutusest Napoleonile.^[13] Philipponi diviis oli G. Fabry andmetel tunginud oma avangardiga Hellendorfi, lõigates sealt tee läbi, kuid korpuse välja venitamise vältimiseks ei toonud ta järgi ülejäänud diviisi. Bahra suunast tegi Poucheloni brigaad ka katse hõivata Giesshübel, kuid seda kaitsnud kasaka- ning jalaväepolke ei suudetud murda.^[14]

Sellega oli Vandamme täitnud oma põhilised ülesanded ning ta ei pidanud vajalikuks rünnata veel võrdlemisi heas seisukorras olevat Württembergi korpust, mis oli positsiooni sisse võtnud Zehista nõlval. Lisaks ei teadnud ta kui kaugel on teised Preisi ja Vene korpused Böömi armee paremalt tiivalt, millega kokkupõrke oleks võrdlemisi üksik ja toetuseta I korpus ilmselt kaotanud.^[15] Vandamme valis tasakaaluka tee ja konsolideeris pigem oma positsiooni vastase

¹⁰ Teplitz/Teplice, Põhja-Tšehhis. Antud allikas võib sisalduda ebatäpsusi, kirjapandu ei ole värske ja paljudel lehekülgedel esineb vigu.

¹¹ Pole täpselt selge, millal vahetus välja üks Corbineau' brigaad (I.1-1). Kindral Piré brigaad oli igaljuhul liikunud Dresdenisse ning tema asemele saadetud Rousseau brigaad (ratsaväe V.9-32).

tagalas. Ka Mouton-Duvernet brigaad sai lõpuks käsu korpusega ühineda ja ületas jõe tõenäoliselt Pirnasse püstitatud pontoonsilla kaudu, mis valmis kella kuueks õhtul. Vaatamata kogu I korpuse kohalolekule oli venelaste käes jätkuvalt kerge suurtükkide ülekaal.

Dominic Lieven toob 26. augusti lahingute kaotusteks vene poolele üle 1500 mehe ning hindab prantslaste omad veelgi suuremaks ^[16] – hind, mida pidi maksma, rünnates ilma suurtükkideta soodsal kaitsepositsioonil olevat vastast. Kahtlemata tõstis teise päeva hommikupoolik venelaste kaotusi – prantslaste suurtükid puistasid tiheda tulega üle Kohlbergist taganevad vene üksused ning Pirnat kaitsnud Revali jalaväerügement kandis kaotusi kokkupõrkes Reussi printsiga, pärast mida ajas neid taga Gobrechti ratsavägi. Samal ajal olid prantslaste kaotused ilmselt väiksed, mille tulemusena võib arvata, et osapooled olid kaotanud sarnase suurusjärgu reakoosseisu. Muidugi mõista andis see teravamalt tunda väiksema vene korpuse jaoks.

Mõlema osapole jaoks ühine nuhtlus, tugevad paduvihmad ja tormituuled, soosis siinses kokkupõrkes liitlasi – läbitavate teede korral oleks Vandamme'i I korpus ilmselt oma üksused kiiremini rünnakusse lülitanud ja vastavalt väljendatud lootusele suurtükiväe toetusel vaenlaselt õhtuks juba Pirna hõivanud. Metsane ja künklik Pirna platoo pärssis mõningal määral ratsaväe efektiivsust ja Vandamme'il ei õnnestunud täielikult ära kasutada Corbineau' ratsaväediviisi, kuigi prints Eugen suutis seevastu üheainsa suurepäraselt ajastatud kūrassiirirünnakuga oma tsentri päästa.

Mitmest allikast võib lugeda autorite hämmingut I korpuse aeglase edasiliikumise või nende suurtükiväe puudumise üle, samas mainitakse järgmises lõigus rahumeeli halba ilma ja läbimatuid mudamülkaid, mis kunagi olid olnud teed, ning kus tihti pidi vankrite liigutamiseks seda tõmbama topeltrakend.^[17] Väga vähe pööratakse tähelepanu sellele kui hiiglaslik üksus oli tolleaegne korpus, mis meie juhtumi puhul on allutatud üksuste võrra veelgi suurem. Korpuse pagas, moon, hobused, kassa ja muu, rääkimata suurimast artiklist, suurtükkidest, liikusid sadadel vankritel, pikkades rongides mis venisid tihti kümnete kilomeetrite pikkuseks. Tollane logistika oli alles lapsekingades võrreldes armee suuruste ja vajadustega ning sellealased vaelevarvestused mängisid põhiosa ka näiteks hukatuslikus 1812. aasta sõjakäigus.

Veelgi enam, kritiseerivad nii Chandler, Lieven kui Nafziger, praktiliselt kõik antud teemal juhtivad sõjaajaloolased, Napoleoni otsust võtta peaväega lahing vastu Dresdenis, selle asemel, et ise anda saatuslik hoop vaenlase tagalasse. Kui aga kaaluda strateegilist olukorda, siis arvestades kui pikalt ületas Elbe jõge üksainus korpus, oleks kuus-seitse korda suurema põhiväe

poolt jõe forsseerimine olnud tolles olukorras sulaselge rumalus. Isegi mitmed pontoon- ja improviseeritud sillad, mida ei olnud tegelikult käepärast, ei oleks korvanud just nimelt läbimatute teede olukorda. Selle sammuga on hoopiski tõenäolisem, et liitlased oleksid kentsakas olukorras Napoleoni peaväe hetkelist kitsikust ära kasutanud ja vallutanud kaitseta Dresdeni, sellal kui Prantsuse armee oleks jagatud kahe kalda vahel – liiga nõrk, et hiiglaslikku Böömi armeed ohustada, ja liiga kaugel, et enam Dresdenile appi tõtata. Pärast kaheldamatut linna langemist oleks Schwarzenbergil ilmselt olnud vaatamata liitlasvägede koordineerimatusele veel võimalus astuda lahingusse alles Elbet ületava Prantsuse armee vastu. Plaan tiivata vastast tugeva I korpusega pidas aga igast küljest vett. Dresdeni all võideti otsustav lahing ning hoopis ohustatud taganemisteedega vastane sunniti kentsakasse olukorda, kuid ainus pääsetee oli läbida mäestik kitsastes ja rasketes kurudes, mida ummistasid senimaani pagasivoorid. Mis iganes tulevik tooma pidi, ei saanuks tol hetkel grammigi kahelda Napoleoni otsuse õigsuses või Vandamme'i passiivsuses. Vandamme' oli aga täitnud kõik endale seatud ülesanded: vallutada platoo ja Pirna, hõivata Teplice' postitee ning sildamisbrigaadi saabudes toetada ülekäigu rajamist Pirnasse. Tõsi küll, ei olnud ta mitmetel põhjustel suutnud täielikult purustada tema vastu saadetud Vene korpust.

[1] <i>Camon</i> , Précis, 358	Berthier'le, 26. aug, 08.00
[2] <i>Thiers</i> , Historical Works, 311	[10] <i>Enfant Terrible</i> , 243
[3] A selection of letters, 265	[11] <i>Wurtemberg</i> , CCIII. Vandamme'i kiri
<i>Enfant terrible</i> , 243	Berthier'le, 26. aug 12.00
[4] A selection of letters, 265	[12] <i>Grabowski</i> , Mémoires militaires, 53
[5] Dresden, 149	[13] <i>Wurtemberg</i> , CCXIII
[6] Dresden, 151	[14] <i>Wurtemberg</i> , CCXVI
[7] <i>Wurtemberg</i> , CCIII	[15] Dresden, 155
[8] <i>Barclay de Tolly</i> , 316	[16] <i>Russia against Napoleon</i> , 402
[9] <i>Wurtemberg</i> , CCIII. Vandamme'i kiri	[17] <i>Wurtemberg</i> , CCIII

3. peatükk

— Dresdeni lahing —

26-27. august, 1813

Prints Eugen kandis koheselt ette kindral Vandamme'i 50 000-mehelisest korpusest ja otsis abivägesid. Abi asemel saabus korpuse juurde aga kõrgest seisusest krahv Aleksandr Ostermann-Tolstoi, kes oli kevadel lahingus Bautzeni all raskelt haavata saanud, kuid nüüd tervenenu ja armeele järgi jõudes uut teenistukohta otsis. Tülikast krahvist vabanemiseks suunas Vene staap ta edasi prints Eugeni II korpuse juurde, kellelt ta lõpuks kõrgema käsuga ka juhtimise formaalselt üle võttis.

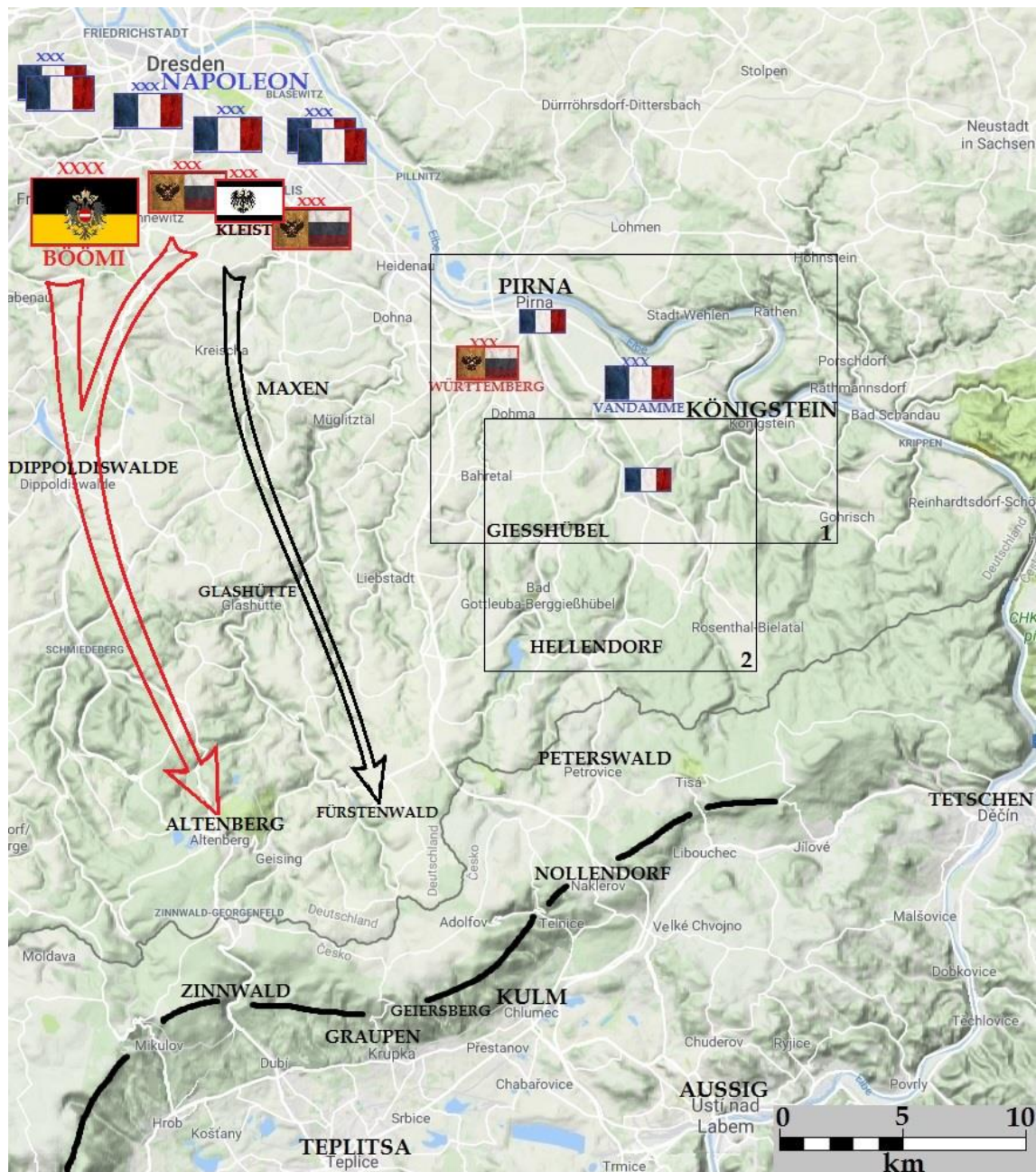
Illustratsioon 3

Krahv Ostermann-Tolstoi

G. Dawe, 1825. Talvepalee Sõjagalerii

Samal ajal valmis peavägede staabis ka Böömi armee rünnakuplaan. Liitlaste leeris oli Napoleoni läheduse tõttu tekkinud kahtlusi rünnaku õnnestumises, kuid sellest hoolimata ei tahtud vastsele anda lahingut pidamata suure armeega taganedes moraalselt võitu. Seega kajasid 26. augusti pärastlõunal üle Dresdeni-esise tasandiku koalitsiooniarmee rünnaku algust tähistavad kahuripaugud. Esialgu edukas rünnak aga takerdus peagi vihastes võitlustes Dresdeni eeslinnade pärast, mis andis Napoleonile aega vasturünnakuteks. Noor kaardivägi surus vastased tagasi oma algsuunistele ning liitlased lõpetasid luhtunud rünnaku. Öö jooksul said mõlemad pooled täiendust ja oma reserve tagasi hoidnud ettevaatlik Schwarzenberg otsustas taganemissoovitustest hoolimata jääda kaitsesse. Järgmisel varahommikul asuski Napoleon rünnakule, pöörates päeva jooksul jõuliselt sisse mõlemad vastase tiivad – marssalite Ney ning Mortieri juhtimise all hõivasid Noore kaardiväe diviisid neile vastu seisnud Vene ja

Preisi korpustelt Pirna maantee. Böömi armee teise, Austria tiiva, purustasid täielikult Victori II korpus ja Murat' ratsavägi.

Kaart 4. OLUKORD PEALE LAHINGUT, 27. august, 17.00

Lahing lootusetult kaotatud ja kuules tagalat ohustavast Vandamme'i korpusest, lasi Schwarzenberg 27. augusti õhtul kella 17.00 paiku välja saata taandumiskäsud.^[1] Armeesõjavägede paremal tiibil käsu taganeda mööda Peterswaldi teed läbi Giesshübeli, vajadusel jõuga läbi teed tõkestavate prantslaste. Vene vägede ülem Barclay de Tolly aga eiras kõrgemat käsku, hinnates õiglaselt ohtu jääda Vandamme'i ja Napoleoni vahele, mistõttu Vene vägi suunati austerlaste

järel Dippoldiswalde teele. Allutatud von Kleisti korpuse saatis ta „Vana-Teplitza“ teele, mis viis lõunasse läbi Maxeni ja Glashütte.¹²

Württembergi korpuse ja krahv Ostermanni hooleks jäi võimalusel prantslastest mööda lipsata või vajadusel taganeda läände ja liituda põhivägedega, kui Peterswaldi tee liiga ohtlikuks osutub. Paljude meelest ebastabiilne ja ebapädev^[3] krahv pelgas suuresti keisri isiklikku kaardiväge ohtu seada ja valmistus maanteed hülgama. Selles plaanis nägi suurt ohtu prints Eugen, kes keeldus kuuletumast ning kellel õnnestus suurte pingutustega ümber veenda krahv Ostermann, et korpus jätkaks taganemist lõunasse.¹³ Parimaks lootuseks peeti pettemanöövrit Kriezschwitzi suunas, mis oleks sidunud Vandamme tähelepanu, ja seejärel ülejäänud vägedega Giesshübeli kaudu lõunasse läbi lipsata.

— Prints Eugeni pettemanööver —

27. august, 1813

Pärast Pirna kindlustamist pärastlõunal jäi kindral Vandamme äraootavale seisukohale: olles täitnud oma eelnevad ülesanded ja saamata Napoleonilt uusi juhtnööre, ei olnud tal võimalik otsustada järgmist sammu. Vandamme jäi poolega oma korpusest peegeldama vastase väge, valmis 20 000 mehega reageerima igasse suunda või kaitsma platood ja Pirnat. Kohlbergi valvas üks Dunesme'i pataljon, Mouton-Duvernet diviis toetus Pirnale, keskel Dumonceau ning Kriezschwitzi kandis olid Quiot', Reussi ja Gobrechti brigaadid. Teise poole juhtimise võttis enda peale kindral Corbineau, kelle ülesanne oli teha kõik endast olenev, et saada kontroll maantee üle Giesshübeli juures.^[5] Vandamme'il ei olnud põhjust rutakalt tegutseda: tema korpus oli Württembergi omast kaugemal lõunas, arvukam ja kaitstud seljatagusega.

Vastane muutus õhtu lähenedes taas ründavamaks. Arvestades, et kuluda võis kuni tund, enne kui prints Eugenini jõudsid läbi mitme staabi Schwarzenbergi uued käsud, lähenes kell kindlasti kuuele õhtul. Kiire sammuga hõivasid Vene kaardiväejäägrid Prantsuse pataljoni käest Kohlbergi künka, mis nende liikumist takistas, ning II korpus sai asuda evakueeruma lõunasse. Vandamme ei loobunud sellest siiski aga võitluseta ning abivägesid saanud prantslased vallutasid mitmel korral künka tagasi. Alles Goes'i küla juurde üles pandud Vene

¹² Nafziger aga täheldab õige pea, et krahv Ostermann-Tolstoi taganes koos vene põhivägedega Altenbergi poole ning prints Eugen oli ainus, kes kasutas Peterswaldi teed, mis, tuginedes Ostermann-Tolstoi eluloole ja teiste uurimustele Dresdeni lahingust, on kindlasti ebatäpne.^[2]

¹³ Otseloomulikult ei maini Ostermann-Tolstoi kangelaslike tegusid ülistav raamat sõnaotsastki poleemikat käskude üle. Või kui täpsem olla siis isegi mitte prints Eugenit. Sarnaselt on sõnastatud ka Jermolovi ametlik raport.^[4]

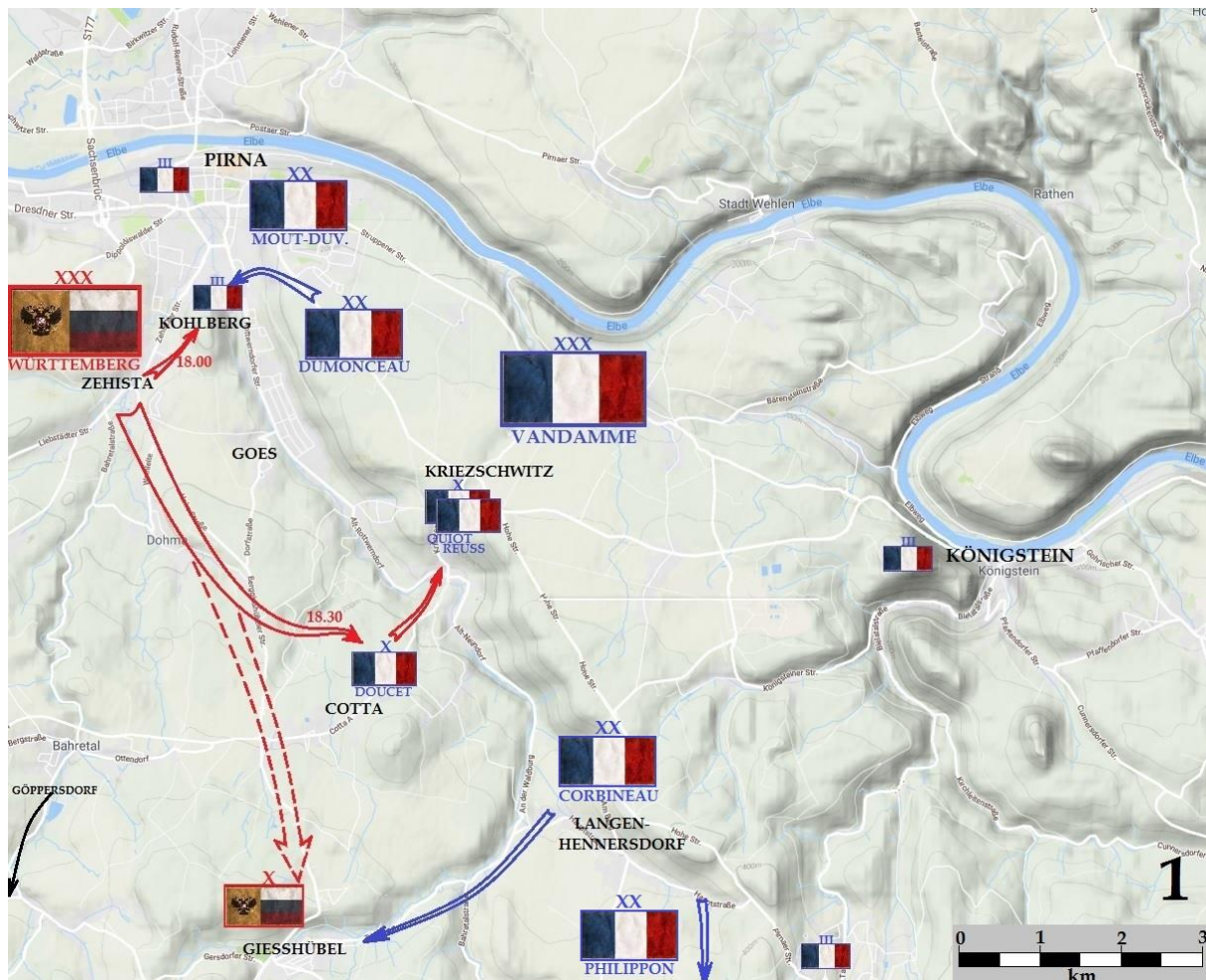
suurtükipatarei, mis surus maha Prantsuse suurtükid jõe teisel kaldal, nurjas edasised vasturünnakud. Kindral Vandamme'il ei olnud maastiku, jõe ja metsase platooserva tõttu võimalik vastase suurtükke kontrollida ja seega loobus ta lisavägede saatmisest hakklihamasinasse.

Järgmisena sattus rünnaku alla Cotta küla hõivanud Doucet' brigaad (I.2-2) oma 3000 sõduriga. Vene väed tiibasid küla põhjast ning tungisid taganevate prantslaste kannul edasi Kriezschwitzi suunas, üritades ületada Gottleuba jõge. Tugeva kaitse all olevat Kriezschwitzi nad ei ohustanud, kuid nende ülesanne oli Vandamme'i tähelepanu tõmmata. Öö tulek lõpetas peagi suurema lahingtegevuse.

Württembergi printsi sissekanne päevaraamatus kajastab arvamust, nagu oleksid ta petterünnakud kindral Vandamme'i edukalt segadusse ajanud ning too tõmbas oma vägesid lõunast tagasi koomale.^[6] Seda ei kinnita aga ükski säilinud Prantsuse käsk, sest nii Corbineau kui Philippon tegutsesid häirimatult lõunasuunal.^[7] Kell 22.15 sai I korpuse ülem oma luurelt teate, et Giesshübeli teel on ööseks peatunud viie kuni kuue tuhande mehe suurune vastase üksus arvukate suurtükkiidega. Kindral Haxo kandis keisrile ette, et nende seisaku tõenäoline põhjus on mure Giesshübeli läbimise üle^[8], sest seda ohustas Philipponi diviis.

Küsimusi võib tekitada Prantsuse kindrali üleüldine passiivsus, sest poole päeva möödudes pidi tal kahtlemata olema palju adekvaatsem ülevaade vastasvägede suurusest ja üldpildist, mis ehk oli teda takistanud hommikul edasi surumast. Tõsi, hoolimata soodsa ja tähtsa positsiooni hõivamisest ei olnud kindral Vandamme andnud ühtegi korraldust selle kindlustamiseks, vältimaks näiteks Kohlbergi kaotamist, mille strateegilist tähtsust Peterswaldi tee kontrollimisel oli kindral Haxo juba eelneval päeval oma kirjas keisrile teadvustanud.^[9] Loidust seletab Dominic Lieven nii: „*kõik prantsuse üksused olid juba ootusi ületanud marsil Sileesiast Dresdeni kaitseesse ning ka seda hiilgavalt teinud – neil oli igasugune õigus olla kurnatud.*“^[10]

Nafziger toob oma raamatus selgelt välja Vandamme'i teadmatuse, hooletuse ja ignorantsuse ning ka teised autorid ei puista üleliia positiivseid märkusi. Tõenäoliselt oli I korpuse ülem pealahingu kulust täiesti teadlik, kuid nagu Napoleon oma samal õhtul koostatud kirjas marssal Murat'le mainis^[11], uskus ta lahingu järgmisel päeval jätkuvat ning seega ei saanud ka Vandamme täiendavaid korraldusi alustada tagaajamist – seda lihtsalt veel ei toimunud. Samuti oli vastavalt viimasele käsule jätkuvalt tähtis kindlustada Pirna ülekäik, millest vaenlase läheduse tõttu Vandamme'i korpust palju eemalduda ei saanud, sest kuni 15 000-meheline Württembergi II korpust usuti jätkuvalt olevat Zehista kandis.

Kaart 5. OLUKORD PIRNA PLATOOL, 27. august, 18.00

Ülimalt tähelepanuta jäetud punktina tooksin aga välja, et augusti lõpus loojub päike Saksimaal juba kella seitsme kandis.¹⁴ Ei tollel, varasemal ega ka hilisemal ajal ole märkimisväärselt peetud suuremaid öiseid lahinguid põhjusel, et vägede ja suurtükiväe koordineerimine lahinguväljal oli pilkases pimeduses praktiliselt võimatu. Lisades sinna madala pilvekatte ja vihma, võib selgesti ette kujutada mõttetust planeerida lahingut olukorras, kus nähtavus on olematu ning niiske püssirohu tõttu tulirelvi enam usaldada ei saanud. Prints Eugen tegi oma taktikalised sammud Köhlbergi ja Cotta suunas täpselt päikseloojangu eel, kui pimeduse saabumine lõpetas peagi aktiivse lahingutegevuse, röövides sellega prantslastelt võimaluse vasturünnakuks.

See toob meid teise tähtsa punkti juurde: spekulierides, et mõne ime läbi otsustanuks kindral Vandamme pimedas rünnata, oleks ta seda teinud ilma suurtükiväe toetuseta. Tema

¹⁴ Arvestamata suveaega, mis kehtestati täpselt 100 aastat hiljem.

vastvärvatud, läbiligunenud ja väsinud meestest koosnevad brigaadid oleksid olnud sunnitud pidama pilkases pimeduses, põldude ja majade vahel toorest täägi- ning mõõgavõitlust Vene eliitväeosadega, mida krahv Ostermann kõigest väest säästa üritas: Preobraženski, Izmailovski ja Semjonovski polgud, mis olid vanimad ja prestiižseimad kogu Vene armees – nende „Vana kaardivägi“.

Kõik kaardiväepolgud leidsid oma põhilist rakendust just lahingu raskuspunktides, nad olid suurimad, kogenuimad, hästi varustatud ja parima väljaõppega tugevad üksused, kelle peale võis kibeda lõpuni kindel olla. Neid ei loobitud rindele kergekäeliselt ja iga otsus neid kasutada oli põhjalikult kaalutletud. Seega võib Vene kaardiväepolkude ilmumisest prints Eugeni korpuse juurde arvata, et oht parema tiiva kokku varisemise ees oli liitlaste jaoks üks lahingu raskuspunkte. Samaselt võib järeldada, et Napoleon pidas raskuspunktiks lahingut Dresdeni eeslinnades, kuhu oli suunatud ta Noor kaardivägi, mis sealse konflikti jõudsalt võiduks pööras. Ka kardetud prantsuse Vana kaardivägi oli Dresdenis ja moodustas, nagu pea alati, reservi. Kus iganes rakendati kaardiväge, võis oodata eelist võrdse suurusega või ka suurema vastase üle. Sellest tulenevalt ei tohiks üllatada ei Napoleoni edu Dresdeni all ega ka venelaste edu Pirna tiival. Prints Eugen panustas taganemisele öö varjus ja mängis oma avakäe hästi.

— Tee Kulmi —

28. august, 1813

Järgmisel hommikul alustas vastase jälitamist ka Prantsuse peavägi. Marssalid Murat ja Victor Austria vägede järel edelasse, marssal Marmont aga otse lõunasse, Dippoldiswalde teele, kus ummikus olid nii Austria tsentri väed, armee staap, kui ka sinna lisandunud venelased ja preislased Barclay de Tolly juhtimisel. Sellel teel liikusid ka kõik kolm liitlasmonarhi ning Böömi armee ülemjuhataja Schwarzenberg. Marssalid Gouvion St-Cyr ja Mortier said ülesande liikuda mööda Peterswaldi teed ja toetada I korpust. Läbi Maagimäestiku viisid lõunasse peale Peterswaldi tee vaid kaks põhilist kuru: Zinnwald ja Graupen (vt kaart), mis olid jätkuvalt ummistunud Böömi armee pagasivooridega, mis alles armeele vales suunas järele liikusid. Isegi suuremad kurud olid väga kitsad ning kõrgete järskude servavallidega, mõneti mahtus poristel teedel liikuma vaid üks vanker korraga.

Eelmisel hilisõhtul saabunud ettekanne alarmeeris kindral Vandamme'i prints Eugeni plaanist ning ta sai alustada ettevalmistustega liikuda lõunasse. Venelaste taandumisel vabaks

jäänud Kohlbergi ja Goes'i ala koos Pirnaga kindlustas Mouton-Duvernet' 42. diviisi, oodates marssal Mortier' saabumist. Hommikuks saabusid ettekanded ka kindral Corbineau'lt, kes kandis ette Poucheloni ebaõnnestunud rünnakust Giesshübelisse, kus hindas vastast olevat kuni 10 000.^[12] Sellest tulenevalt kandis korpuseülem ka keisrile ette 25 000 mehe suurusest vastasest, kellest 15 000 Zehista suunas.^[13] Hommikul sai Vandamme Napoleoni staabiülemalt Louis-Alexandre Berthier'lt ka ülevaate teiste korpuste tegevusest.

Kella 9.00 paiku hommikul hakkasid Langen-Hennersdorfi, Philipponi 1. diviisi juurde esimesed väeosad eesotsas Reussi printsi brigaadiga. Vasakul tiival viibis ka Corbineau' ratsavägi. Venelaste pettemanöövri jätkus veel tulevahetus üle Gottleuba jõe Kriezschwitzi juures, mida kaitses jätkuvalt Quiot brigaad, tõenäoliselt viibis sealses konfliktis oma korpuse keskel ka kindral Vandamme koos Gobrechti ratsaväega. Parema tiiva moodustas 42. diviis.

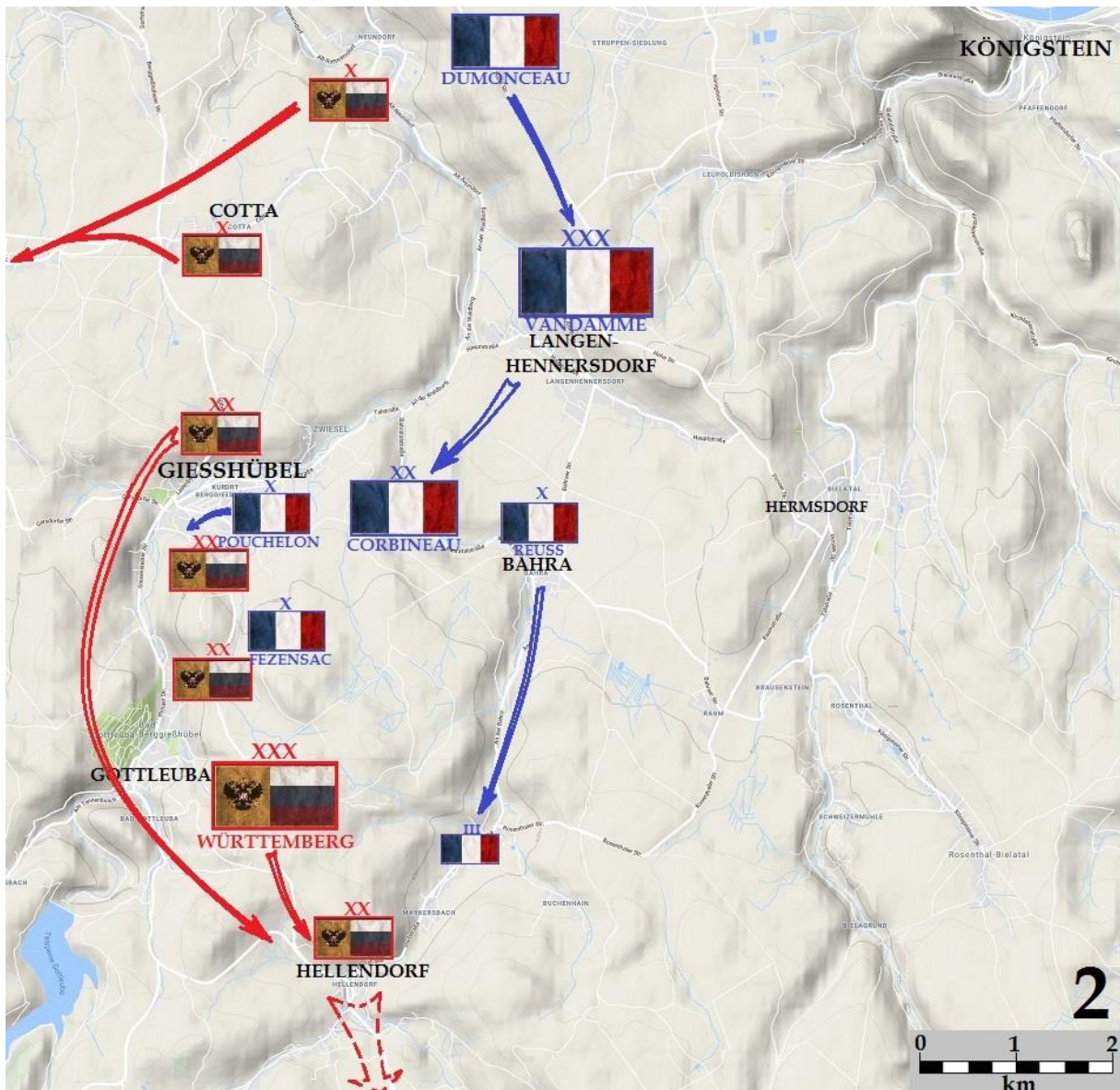
Järgnevast konfliktist Giesshübelis pole selget ülevaadet ühelgi autoril. Esimene info kokkupõrgetest sealses alas pärineb alles kella kahest päeval. Siit-sealt on võimalik aimata, et enamik Pirna ja Hellendorfi vahelistest sildadest olid purustatud kas juba enne Dresdeni lahingut sealt taganevate prantslaste poolt või siis Vandamme'i korpust pidurdada üritavate Vene vägede poolt. Georges Fabry allikad mainivad hävinud sildasid Bahras ja Giesshübelis.^[14] See annaks täiendava selgituse „kadunud“ hommikutundide kohta – prantslastel oli edasi liikumiseks vaja parandada sildu.¹⁵

Kindral Corbineau, saades käsu alustada uut rünnakut Giesshübeli vastu, suunas Philipponi teise, brigaadikindral parun Raymond Aimery de Montesquiou-Fezensaci brigaadi (I.1-2), Gottleube poole oma rünnaku vasakul tiival. Hoolimata Fezensaci vastuseisust „*korrata Poucheloni eilset ebaõnnestunud manöövrit läbimatutel teedel*“ arvan erinevalt Fabry'st^[15], et ta seda siiski tegi. Selle põhjuseks just nimelt mõlema poole allikates mainitud kella kahese kontakti Gottleuba külje all, kui tundmatu Prantsuse üksus peatas mööda teed liikuva Vene kaardiväediviisi, ning asjaolu, et mitmed tunnid hiljem hõivas Gottleuba just Fezensaci üksus. Giesshübeli vastu saatis Corbineau Poucheloni brigaadi ja tegutses samal suunal ka oma ratsaväediviisiga.

Kiire rünnak tabas liikuvat vastast võrdlemisi ootamatult ning ratsavägi lõi Giesshübeli juures läbi Vene vooride, eraldades mõned rügemendid ülejäänud korpusest. Giesshübeli, Bahra ja Hellendorfi vahel laiuv tihe mets aga soosis staatilises tulevahetuses kaitsjaid.

¹⁵ Puudub info Langen-Hennersdorfi edelasse viiva tee ja silla kohta. On võimalik, et seal silda ei olnudki ning kogu tegevus käis üle parandatud Bahra silla.

Esimesed Vene üksused pöördusid rutakalt itta ning prints Eugen saatis Giesshübeli suunas tagasi abivägesid; ka Cotta poolt ruttasid appi kindral Helfreichi üksused. Pealetung sumbus tulevahetuseks, kus oma väärtust näitas Vene kaardiväe jäägrite polk, mis prantslastele meetritki ei loovutanud ning mille varjus ülejäänud üksused turvaliselt Hellendorfi jõudsid. Hellendorf puhastati seda hoidnud Philipponi avangardist ning kindlustati Markersbachi kuru, et vältida edasist ohtu Bahra suunalt.¹⁶

Kaart 6. OLUKORD GISSHÜBELIS, 28. august 1813, 15.00

Järgmise tunni jooksul jõudis 1. diviisi juurde ka elavas tujus kindral Vandamme, kes noomis Philipponi eelneva päeva loiu rünnaku eest Giesshübelse ning teavitas oma diviisiülemaid, et peagi liigub korpusele järele ka keiser ise – „*meie vormistada jääb võit!*“^[16]

¹⁶ Seal liikus lisaks Philipponi üksustele vähemalt terve rügement Corbineau' ratsaväge kolonel Hatry käsutuses.

Prantslastel ei õnnestunud rünnakus otsustavat edu saavutada, kuigi edasitungi peatada proovinud Vene üksused Giesshübelis löödi raskete kaotustega tagasi Hellendorfi suunas, kuhu oli jõudnud koguneda juba suurem osa prints Eugeni II korpusest. Nende kontakti võtsid üle Gottleuba juures tegutsevad kaardiväejäägrid. Ka ära lõigatud Vene üksused suutsid mööda läänepoolseid väiksemaid teid oma korpuse juurde tagasi jõuda. Hellendorfi lähistel pani taas juba arjergardiks muutunud Vene kaardiväe jäägrid Prantslaste edasitungi seisma. Nende kattetule varjus suutis prints Eugen oma ülejäänud üksustega taganeda Peterswaldi poole.¹⁷ Kella 17.00 paiku läbisid viimased Vene põhiüksused Hellendorfi ning tund aega hiljem hõivas selle taganeva arjergardiga lahinguid pidav Poucheloni brigaad. Ühe versiooni kohaselt oli kindral Vandamme väed peale saatnud ka Kriezschwitzist, et aeglustada Vene vägede taandumist.^[18] Selles võib olla killuke tõtt, sest vastavalt teistele allikatele kestis tulevahetus Cotta küla juures veel 28. augusti ööni, pärast mida taganes petterünnakut sooritanud üksus üle Cotta tasandiku Göppersdorfi ja ühines lõuna poolt läbi Schönwaldi¹⁸ taas oma korpusega Nollendorfi juures.^[19] Prantsuse väed neid intensiivselt ei jälitanud.

Keiser Napoleon jõudis pärastlõunal koos oma Vana kaardiväega Pirnasse, kus teda tabas ootamatu haigushoog, mis võis olla tingitud Dresdeni lahingu ilmaoludest ja külmetumisest. Kuuldes Vandamme'i eest ära lipsavast Württembergi korpusest tundus Napoleonile, et võimalus Böömi armee lõksu püüda hakkab hääbuma: kõik mida I korpus veel teha sai, oli vastast Teplitsasse jälitada. Viimaks lasi ta Vandamme'ile saata uued juhised:

„Tema majesteet käsib teil suunata kogu oma korpus Peterswaldi suunas. Pirnasse jätab valve marssal Mortier. Öhtuks saabub sinna ka kindral Baltus teie 12-naelaste suurtükkidega. Keisri soov on, et te tungiksite Böömimaale ning lööksite tagasi Württembergi printsi korpuse, kui ta teile vastu hakkab. Vaenlane taganeb Annabergi poole. Tema majesteet arvab, et te olete võimelised neid edestama ja läbi lõikama vastase kommunikatsiooniteed Teplitsas, Aussigis ja Tetschenis¹⁹, hõivates kogu pagasi, varustuse ja muud voorid, mis liiguvad ta armee järel. Keisri käsul võetakse üles Pirna pontoonsild, et seda kasutada Tetschenis.“^{20 [20]}

Pirna, 28.aug, 16.00

¹⁷ Nafziger mainib siinkohal: „... venelased said taas vabalt liikuda lõuna suunas kui jõuti Kunitzi teeni.“ Tegemist on pisikese Kninice külaga (sks Kninitz), läbi mille viisid teed edasi nii Tetschenisse, Aussigisse kui Kulmi.^[17] (Kunitz, asub mujal, kuid see viga tundub olevat levinud).

¹⁸ Krácný Les, Põhja-Tšehhis.

¹⁹ Vastavalt Ústí nad Labem ja Děčín, Põhja-Tšehhis.

²⁰ Kirjas mainitud silla püstitamise eesmärk oli tõenäoliselt kindlustada ühendus Poola prints Poniatowski VIII korpusega, mis hoidis positsioone 50 kilomeetri kaugusel idas, Gabeli ümber. (Jablonné v Podještědí, Põhja-Tsehhis).

Seejärel pööras ta oma tähelepanu teistele kampaania murekohtadele. Öhtu hakul kuulis ta marssal Murat'lt, et tolle ees suuremad vastase üksused puuduvad ning alles hilisööl²¹ jõudsid temani uudised põhjast ja idast, kus marssalid Nicolas Charles Oudinot ja MacDonald olid oma armeedega lüüa saanud. Järgneval päeval sõitis keiser tagasi Dresdenisse, jättes tagaajamise edasise korralduse oma marssalitele.²² Sissekandest Vandamme'i päevaraamatus võib aga välja lugeda ta selge arusaama, et marssal Mortier' ülesanne on toetada tema korpust tagant ning St-Cyr liigub temaga paralleelset teed mööda paremal: „*Keiser ja tema käskjalad kordasid üle, et ma ei pea tegelema ei oma külgede ega tagala kaitsmisega.*“^[23]

Enne päikse loojumist toimusid Peterswaldi teel veel väiksemad kokkupõrked, kuid Vandamme'il ei õnnestunud vastase arjergardi murda. Valmistudes järgmiseks hommikuks, saatis ta öö hakul oma ratsaväe mööda haruteid külgedele, et sealt homme vastast tiivata ja vältida kitsal teel otsepealetungi Peterswaldile. Ta andis kirjas keisrile teada:

„Võtsin vastaselt Hellendorfi ning ta taandus mu ees suurte kaotustega Kunitzi poole. Olen saanud 1500 vangi, kõik venelased. Mu korpuse vastas on veel 5000-6000 mehest koosnev arjergard, keda ründan päiksetõusul uuesti. Saamata vastupidist käsku marsin ma terve I korpusega Teplitsa peale.“^[24]

Hellendorf, 28.aug, 20.30

Saamata keisri vastupidist korraldust, alustas Reussi printsi brigaad koos Poucheloniga järgmisel hommikul pealetungi. Vene kaardiväediviis oli taganenud juba varahommikul, enne kui rünnak jõudis alata. Arjergardi võttis üle üks Vene II korpuse diviis, mis koheselt purustati, kui see jäi Gobrechti ratsaväe tiibrünnaku ja mööda teed läheneva Reussi printsi brigaadi vahele. Diviisi riismed päästis hukatusest alles Peterswaldist lõunas positsioonil olev Vene brigaad, millest Gobrechti ratsavägi üle ei käinud. Samuti olid läheduses ka kūrassiirid. Kindral Vandamme andis Berthier'le teada oma edust ning see kajastus ka keisri hilisemas kirjavahetuses marssalitega²³:

²¹ Eri autorid ei ole ühel nõul. Hiljemalt Pirnas viibimiseks oli tal kindlasti ülevaade mõlemast tagasilöögist. Võib arvata, et marssal Oudinot lüüasaamisest Großbeerenis, Berliini ligidal (23. augustil) kuulis ta kiiresti, juba enne Dresdeni lahingut. See seletaks marssal Ney suunamise põhja kohe 28. augusti hommikul, kui sai ilmsiks liitlaste taandumine, kuid Napoleon ei olnud veel jõudnud Pirnasse. Ettekannete järgi jõudsid uudised Katzbachi lahingust 26. augustil Napoleonini tõeпоolest alles 29. augusti öösel.^[21]

²² Allikad on keisri haigusest vastandlikel arvamustel. Fabryle tundub keisri käskude kätte jagamine ning seejärel tagasi Dresdenisse, rohkem operatsioonide keskpunkti, liikumine loogilise sammuna, mis ei olnud põhjustatud haigushoost.^[22] Samuti võib haigushoog olla lihtsalt piisavalt käepärane apologeesia, mis vabastab Napoleoni igasugusest süüst edasiste sündmuste ees.

²³ Napoleoni kiri marssal Murat'le 29. augusti hommikul. „*Kindral Vandamme marsib trummipõrina saatel oma terve korpusega Teplitsa poole.*“

„Ründasin päiksetõusul vastast ja ajasin ta põgenema. --- Vastavalt viimasele käsule jälitan vastast Teplitsa suunas.“^[25]

Peterswald, 29.aug, 08.30

Reussi printsi brigaad surus vastast kuni Nollendorfini, kuhu kiriku juurde künkale oli heale positsioonile paigutatud Vene üksus tugeva suurtükitoetusega. Lahingusse sekkus lõpuks ka Prantsuse suurtükivägi. Järgnenud verises heitluses õnnestus prantslastel küll vastase positsioonid vallutada, kuid edu hind oli kõrge. Löögi enda peale võtnud brigaad oli üsna räsitud ning raskelt sai haavata ka brigaadi ülem, brigaadikindral Henri LXI, Reussi prints, kes peagi suri. I korpuse rünnak peatus mitmeks tunniks, et reorganiseeruda.

Vastasele Böömimaale järgnedes ütles Vandamme Haxole enne Nollendorfi kõrgendikult lahkumist: „*Parema meelega jätaks ma siia ühe diviisi, kuid see ülesanne on Mortier’l.*“^[26] Kindral Haxo märkis juurde, et laskudes teisel pool mägesid Böömimaale, teadvustasid nad endale täielikult vajadust marssal Mortier’ toetuse järgi, mida Napoleoni varasem käsk neile ka lubas. Mortier aga, kes Pirnasse jõudes oli välja saatnud ratsaluure, kuulis Ottendorfi küla juures liikunud Preisi üksustest. Teades vastase paiknemisest tema ja kindral Vandamme’i korpuse vahel, ei võtnud ta sellegipoolest kasutusele ühtegi ettevaatusabinõud. Pole ka säilinud kirjavahetust, et ta oleks sellest teavitanud I korpust.

Vene korpuse taganemine halvalt positsioonilt Pirna aitasid kaasa mitmed soodsad tegurid. Näiteks võib võrrelda Prantsuse I korpuse ja tema vastu tegutsenud Vene üksuste keskmist väljaõpet või teisisõnu eliitsust. Selgesti on üle prints Eugeni väed, millest poole moodustasid kogenud kaardiväed ning kūrassiirid ehk raskeratsavägi, sellal kui kindral Vandamme’i korpus koosnes vaid lihtsõduritest ja kergeratsaväest. Külma ja rahuliku eliitüksuse viibimine lahinguväljal tõstab üldist moraali. See võib selgitada, miks mitmes kokkupõrkes Prantsuse väed kiiresti alla jäid, vaadates mida suutis üksik kaardiväejäagrite polk kõigepealt Kohlbergil ja seejärel Giesshübelist taganemisel. Teisalt pärssis Prantsuse väejuhti kindlasti tema pelgus vastasväe suuruse üle, mis tulenes teadmatusest vastase ülejäänud korpuste paiknemisest. Kolmandaks oli kindral Vandamme’i diviisiülematel selge puudus initsiatiivist ja sädemest, mida oleks pidanud üles näitama, et püüda lõksu löödud ja taganev vastane. Kindral aga pelgas Corbineau’ ning Philipponi diviise oma üksustest liiga kaugele eemale saata, korpust välja venitada, ning ka diviisiülemail endil ei olnud individuaalset pealehakkamist vastane üle mängida. Oleks Vandamme hõivanud jõuliselt Hellendorfi enne

Vene vägede saabumist, oleks see viimased pannud suurtesse raskustesse ning autori hinnangul on Hellendorfis selleks ka piisavalt häid positsioone. Vastukaaluks võib muidugi ära tuua, et tõenäoliselt oli Böömi armee parem tiib, prints Eugeni korpus, tol hetkel kogu liitlasarmee kõige paremas seisukorras üksus, mille peale kindral Vandamme'i hammas naljalt ei hakanud.

Jälgides ka Napoleoni kirjavahetust marssal Vandamme'iga 28. augustil, on võimalik, et keiser võis teha suure valearvestuse vastase taganemisteedega. Nimelt, saades infot I korpuse vastas olevast 25 000 mehest, võis ta hommikust saati eeldada, et vastane taganeb Annabergi poole edelasse, mida ta spetsiaalselt mainib vastuses Vandamme'ile. Alles õhtul kuulis ta marssal Murat'lt, et Freibergi ala ning edelasse viivad teed on täiesti tühjad. Kahtlemata oleks pidanud juba nii see kui ka ettekanded Maxeni kandis nähtud vastasest teda alarmeerima Böömi armee taganemissuunast otse lõunasse ja selle ohust liiga kaugemale edenenu Vandamme'i korpusele, kuid Mortier' korpust hoiti Vandamme'i teadmata tagasi.

[1] Dresden, 194

[2] *Крайванова*, Генерал А. И. Остерман-Толстой, 39

[3] Barclay de Tolly, 41; Russia against Napoleon, 403; Dresden, 151

[4] Wurtemberg, CCXLI

[5] Wurtemberg, CCXLIII

[6] Wurtemberg, CCXLII

[7] Wurtemberg, CCXLIII

[8] Wurtemberg, CCXLIII. Haxo kiri Napoleonile. 28.aug

[9] Wurtemberg, CCXIV. Haxo kiri Napoleonile 27.aug

[10] Russia against Napoleon, 404

[11] Dresden, 200. Napoleoni kiri Murat'le. 27.aug 18.00

[12] Wurtemberg, CCXLIV, Corbineau' kiri Vandamme'ile. 28.aug 07.30

[13] Wurtemberg, CCXLIV, Vandamme'i kiri Berthier'le. 28. aug 10.15

[14] Wurtemberg, CCXLVI

[15] Wurtemberg, CCXLV. Fezensaci memuaarid.

[16] Wurtemberg, CCXLVI

[17] *Clément*, Campagne, 372.

[18] Wurtemberg, CCXLVII

[19] Dresden, 205

[20] *Clément*, Campagne de 1813, 365.

Berthier' kiri Vandamme'ile. 28. aug 16.00

[21] Wurtemberg, CCXXVIII, Berthier' kiri Napoleonile. 29. aug 01.00

[22] Wurtemberg, CCXXVII

[23] Wurtemberg, CCL. Vandamme'i märkmed.

[24] *Enfant Terrible*, 246. Vandamme'i kiri Berthier'le. 28.aug 20.30

[25] *Enfant Terrible*, 246. Vandamme'i kiri Berthier'le. 29.aug 08.30

[26] Wurtemberg, CCLXXIII. Haxo märkmed.

4. peatükk

— Raevukas vastupanu —

29. august, 1813

Eelnev päev oli Prantsuse marssalitele möödunud võrdlemisi edukalt. Marssal Marmont käis vastasele tarmukalt peale ning murdis end läbi Dippoldiswalde, kogudes päeva lõpuks enda sõnul ligi 20 000 vangi.^[1] Väheene edu saatis vaid marssal St-Cyri, kelle esialgsed marsikäsud saatsid ta Dohna ning Peterswaldi suunas. Tema korpuse parema tiiva ette jäi Kreischa kandis taganev von Kleisti Preisi korpus, kuid kuna põhiosa tema vägedest suundus suurel teel kagusse, et olnud tal võimalik neid takistada. Alles pärastlõunal jõudis marssalini Napoleoni käsk ümber orienteeruda Maxeni suunale ja toetada kaugemal läänes liikuvat marssal Marmonti. Selle põhjuseks oli kella kümnene kindral Vandamme'i ettekanne 25 000 mehe suurusest vastasest²⁴, mis tähendas, et vastase põhijõud taganevad ilmselt kaugemalt lääne poolt.

Viimaste päevade vilets ilm oli järele andmas, ning hommikupoolik andis lootust taas sinist taevast näha, kauaoodatud vaheldus vettinud ja väsinud sõduritele. Nollendorfst alla orgu laskuv järsk tee muutub Kninitzi küla juures laugemaks ja hargneb: kirdesse viiv tee jõuab välja Tetschenisse, edelasse kulgev Teplitza tee läbib orgu mööda edasi liikudes Arbesau, Kulmi ja Priesteni²⁵ nimelised külad. Otse minnes käändub tee lõunasse ja jõuab Aussigisse. Enne Kulmi poole pööramist saatis Vandamme sinna ka vastavalt Napoleoni käskudele eriüksuse kindral Creutzeriga, mille eesmärk oli enda kontrolli alla saada too Elbe jõe ülekäik. Päeva kulgedes suunas ta sinna jooksvalt veel üksusi, kelle põhiosa tuli Mouton-Duvernet'lt, kes pani välja kolmandiku oma diviisist – 5 pataljoni jalaväge – tuues üksuse koguarvu 5000 mehe ringi²⁶, kes ei osalenud lahingutes Kulmi all.

Enne keskpäeva hõivas I korpus Kulmi ilma vastupanuta, Vene üksused olid sealt juba taandunud paremini kaitstava Priesteni küla liinile. Kindral Vandamme, kelle ees avanes Kulmi kõrgendikult selge ilmaga suurepärase vaade all laiuvale orule, otsustas taanduvale vastasele agressiivselt peale käia, sest juba mõne kilomeetri kaugusel oleva Graupeni kuru blokeerides

²⁴ Vt. ptk. 3.3 Tee Kulmi, lk. 29.

²⁵ Varvažov, Chlumeč ja Preštanov, Põhja-Tšehhis

²⁶ Kui kasutada allikana Nafzigeri ära toodud lahingukorda (*order of battle*), mis omakorda baseerub Prantsuse arhiivmaterjalidel ning Preisi sõjaajalookirjandusel.^[2] Kindralite Vandamme'i ja Creutzeri enda kirjade põhjal viibis seal rohkem jalaväge ning vähem ratsaväge, kuid ei mainita pioneere.^[3] Suurusjärgud võiksid jääda samaks.

oleks Böömi armee jäänud suuresti lõksu. Prints Eugen ja kindral Jermolov olid oma kaitsepositsiooni aga valinud hoolikalt: kitsast ja künklikust Kulmist eemaldudes oli neil võimalik kasutada oma ratsaväge lõunas laiulval Karwitzis²⁷ küla ümbritseval tasasemal maal, sellal kui korpuse tsenter toetus pisikesele Priesteni külale ning vasak tiib tiheda metsaga kaetud mäe jalamile ja Stradeni külale.²⁸

Aega kaotamata ja initsiatiivi enda käes hoides saatis kindral Vandamme Stradeni suunas edasi kogu oma avangardi, hukkunud Reussi printsi brigaadi, mille juhtimise võttis üle Vandamme'i staabiohvitser, kindral Jean Revest, ja mis oli ainus hetkel tema käsutuses olev üksus – ülejäänud korpus läbis alles kilomeetrite pikkuses hanerivis käänulisi mägiteid. Nafziger mainib siinkohal, et: „*Vandamme, nähes pidevalt juurde voolavaid Austria üksusi, uskus, et kohe nende kannul liiguvad ka Marmonti, Murat' ning St-Cyri väed, mis teda peagi lahingus toetavad, ning ta ei kõhelnud rünnakut alustada.*“^[4] Reussi brigaadil õnnestus Straden kella ühe paiku kiire hoobiga hõivata, kuid Semjonovski kaardiväerügemendi vasturünnakuga oldi sunnitud see taas käest laskma. Esimene kontakt andis kindralile ülevaate vastasvägede paigutusest: raskuspunktina nägi vaenlane mõlemat tiiba ning avarale paremale tiival oli kogu ratsavägi, sellal kui teise tiiva hoidmine usaldati praktiliselt puutumata kindral Jermolovi kaardiväediviisile. Kogu ülejäänud vägi, prints Eugeni II korpuse riismed, üritasid kokku mätsida piisavat kaitset nõrka tsentrisse. Peatselt saatis kindral Haxo Napoleonile ettekande vastase suurusest ja asukohast,^[5] tõenäoliselt kuulis keiser Kulmi lahingu algusest juba õhtupoolikuks.

Kindral Vandamme'i õnneks voolas pidevalt mööda teid mägedest juurde värsked Prantsuse üksusi. Saabunud Mouton-Duvernet vähendatud diviis suunati Revest' rünnakut toetama, sellal kui järgmised üksused, Gobrecht ja Corbineau' kergeratsaväe kolm brigaadi, võtsid positsiooni sisse Kulmi ees ja vasakul küljel, kontrollimaks sealt Vene ratsaväge. Mouton-Duvernet võttis parema tiiva juhtimise üle ja asus koos Revest'ga kella kahe paiku uuele pealetungile ning kindral Jermolov pidi Stradeni kaitsesse lülitama veel reservis oleva Preobraženski kaardiväge, mis sundis Prantsuse üksused tagasi. Hea taktikuna täheldas kindral Mouton-Duvernet peagi võimalust lõigata Straden ära ülejäänud vastasväest ning ta tiibaval üksusel õnnestus mäe jalamilt läbi metsa, jõuda Stradeni-tagusesse metsatukka. Selle läbimurde kiire areng oleks ähvardanud lõksu jätta küla kaitsvad Vene pataljonid, suures osas kaardivägi. Siiski ei lasknud

²⁷ Chabařovice, Põhja-Tšehhis.

²⁸ Stradov, Põhja-Tšehhis.

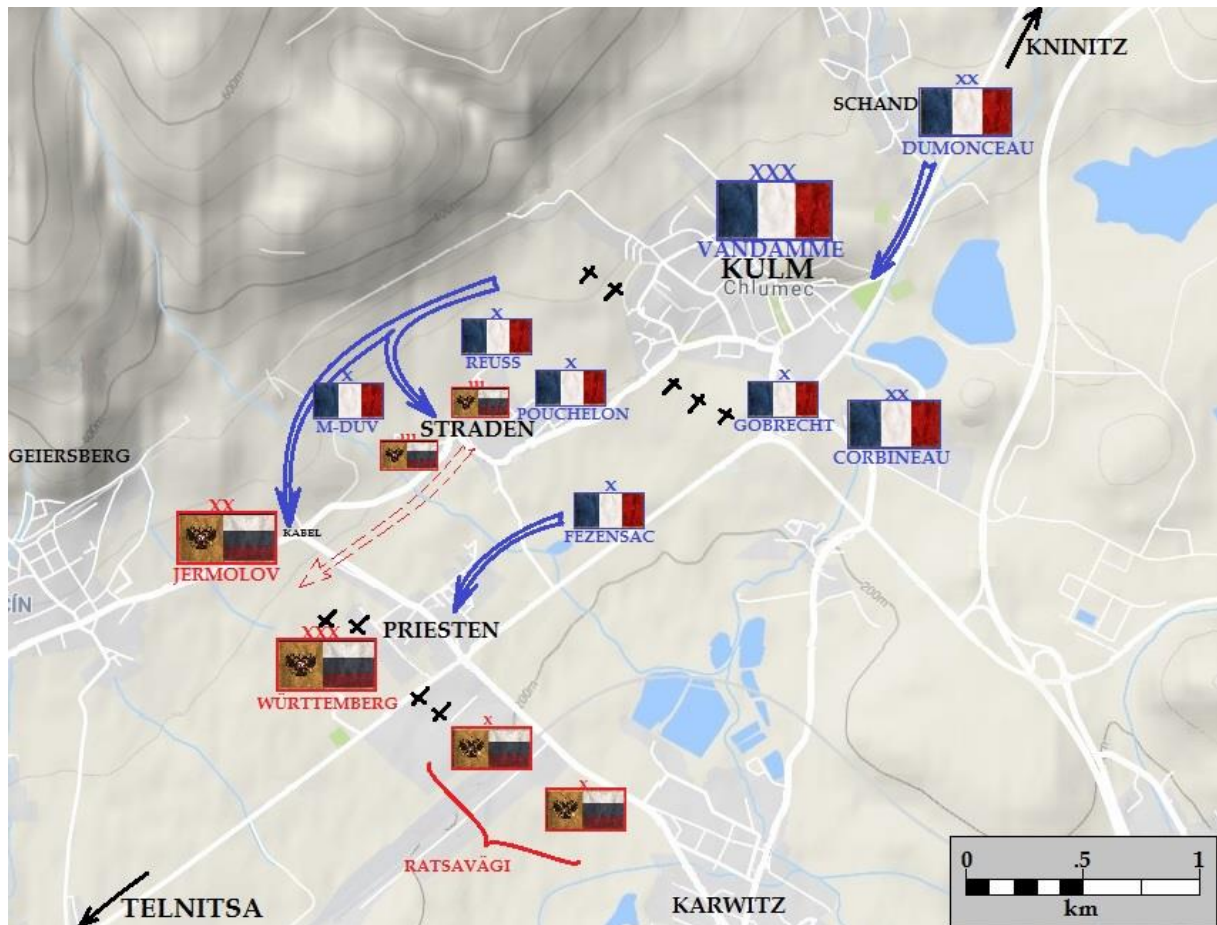
kindral Jermolov sel sündida ning liialt nõrk tiibav üksus ei suutnud takistada taanduva Vene kaardiväe võimast täägirünnakut, lastes vaenlasel taganeda Priesteni liinile. Hoolimata ebaõnnestunud haarangust kaotas Vene vasakut tiiba hoidev Semjonovski kaardiväepolk ligi tuhat meest^[6], enamuse osa oma reakoosseisust ning kindral Vandamme'il oli õnnestunud hõivata tugipunkt lahinguväljal – Straden. Korpuse parem tiib jätkas edasi pressimist²⁹ ning vihane vastupanu jätkus Priestenist loodes asuva teeristi juures, mille käest andmine oleks Prantsuse I korpusel võimaldanud Vene väed paremalt täielikult ümber haarata. Hoolimata pingsast vajadusest puhkuse ja reorganiseerumise järgi, ei saanud kindral Vandamme anda vastasele lisa-aega, sest tolle read täienesid niigi tund-tunnilt Graupeni ja Geiersbergi kurudest ning Teplitzast saabuvate Austria ning Vene üksuste näol – *vastaste staap oli mõistnud Vandamme korpuse manöövri ohtu ning suunas Kulmi poole kõik võimalised üksused.*

Samal ajal, kella kahe paiku, hakkas ratsaväe järel lahinguväljale jõudma ka Philipponi 1. diviis: Poucheloni brigaadi liinjalavägi suunati paremale, toetama parema tiiva rünnakut läbi Stradeni ning kergejalaväerügement jäi Kulmi ette reservi. 1. diviisi keskel saabus lahingusse ka korpuse suurtükiväekontingent kindral Baltus'i juhtimisel. Suurtükipatarei seati üles Kulmi-esisel kõrgendikul ja sinna liitusid ka kõik saabuvate diviiside suurtükikompaniid. Sidumaks vastase vägesid tsentris ja lõunas, oli kindral Vandamme'i järgmine plaan suunata löök otse Priestenisse, mille sai ülesandeks kindral Fezensac. Prints Eugen ei lootnudki täisjõus vastast seal peatada, jättes selle vaid eelpositsiooniks. Rünnak algas edukalt - prantslastel õnnestus peale suurtükitulda küla kiire tulevahetusega hõivata, kuid Vene üksuste taandudes küla taha, toetatuna II korpuse suurtükiväest, ei olnud Fezensaci brigaadil võimalik majade varjust edasi tungida. Venelaste vasturünnakute ning prantsuse rünnakute vahel vahetas Priesten veel mitu korda omanikku,^[8] kuid prints Eugeni paigatud kaitse pidas.

Vene vasakul tiival aga oli olukord ohtlikum: Stradeni kaitsmine oli nõudnud pea kogu Vene reservi aktiveerimist ning kaitsvatest üksustest olid alles vaid riismed. Tiiva toetamiseks suunas prints Eugen sinna ka Priesteni kaitsmiselt vabanenud suurtükid. Peagi tabas üks õnnetult põrganud prantslaste kahurikuulidest ka krahv Ostermann-Tolstoid, rebides küljest ta vasaku

²⁹ Siinkohal lisab Nafziger oma kajastusse Revest' juhitud Reussi brigaadi ebaõnnestunud rünnaku Priestenisse nimetades allikana üht saksa teost, mida autoril kontrollida ei õnnestu.^[7] See tundub üha ebatõenäolisem, arvestades mida rohkem antud brigaad tol päeval juba teinud on – kaotades palju mehi Nollendorfi all ja veelgi rohkem mitmes rünnakus Stradenile, pole autoril õrna aimugi, kust võlusid nad välja piisavalt organiseeritud read, et minna järjekordsele rünnakule Priestenisse, Vene korpuse tsentri vastu. Rünnaku tagasi löönud üksused on samuti samad, mis teevad Nafzigeri järgi vasturünnaku Fezensaci üksusele tund aega hiljem. On igati võimalik, et kellegi käsitluses on segi aetud prantsuse 17. (Fezensac) ja 72. (Reuss) jalaväerügement või et arvukate prantsuse ja saksa allikate kokku põimudes on vastav seik duubeldunud, sest Revest' rünnakut ei kajasta ei Vandamme, Haxo ega Fezensac'i kirjad ega memuaarid. Nafzigeri kajastuses leidub teisi loogikavigu, ebatäpsusi ning valetõlkeid, mis muudavad ettevaatlikuks. Tõele jälile jõudmiseks tuleks ilmselt läbi töötada ka kõik saksa allikad, et näha, kust lahknevus alguse on saanud.

käe ja õla. Lahinguväljalt minema kantuna andis ta oma ametikohustused üle kaardiväeülem Jermolovile, lootes et too ehk säästab erinevalt saksa prints Eugenist mõnegi Vene tsaari ihukaardiväelase elu.

Kaart 7. OLUKORD KULMIS, 29. august 1813, 15.00

Isegi kindral Jermolovil ei olnud aga enam võimalust hoida tagasi viimast reservi, Izmailovi kaardiväepolku, mis astus lahingusse just siis, kui oli lagunemas viimane kaitse Vene vasakut tiiba hoidva suurtükipatarei ees, mis asus Priesteni ja loodes asuva teeristi vahel. Raudse meelekindlusega edasi tungiv Mouton-Duvernnet diviis pörkas korduvalt meeletel Vene kaardiväe viimasele kaitseliinile, suurtükkide lähitule all.^[9] Selle patarei vaigistamise nimel toimunud kokkupõrked olid kogu korpuse ühed verisemad kogu augustikampanias, selle langemine oleks ilmselt käest andnud kogu tiiva ning võimaldanud kindral Vandamme'il saata tekkinud avausse rohkem saabu vaid üksusi, lükates Napoleoni aspiratsioonide kohaselt „õlaga kõrvale“ Württembergi korpuse ning avanud tee Teplitsasse.^[10] Mõlemal poolel langes tuhandeid mehi ning kohal viibinute mälestuste järgi oli maapind surnute verest niivõrd läbi imunud ja pargitud naha värvi, et sinna püstitatud mälestusmärk kannab nime „Nahkne

kabel“.³⁰ Prantsuse rünnakutest hakkas aga järgepidi kaduma jõud ja Izmailovi polgu ees pidi lõpuks rünnaku katkestama ka Mouton-Duvernet vapper diviis.

Nähes, et edasitung paremalt seiskus, otsustas kindral Vandamme veel kord suure väega murda vastase nõrka tsentrit. Ta saatis rünnakule oma viimase reservi Poucheloni brigaadist, kes koos Fezensaci brigaadiga tungis laial rindel Priesteni peale. Pealetungi lülitus ka saabunud Dumonceau 2. diviisi kergejalavägi, mis Teplitsa teest lõunas suundus Karwitzi poole. Philipponi diviisi toetasid tagant Corbineau ja Gobrecht ratsaväed. Rünnak aga sumbus peagi, suutmata taluda vaenlase teravat vastutuld, kindral Fezensaci sõnul enne, kui: „*oldi jõutud vaevu teha 300 sammud*“.^[11]

Prints Eugeni korpusele saabus aga pidevalt läänest abivägesid, eelkõige raskeratsaväediviiside näol, kes olid positsiooni sisse võtnud Priestenist lõunas, suurel teel.^[12] Kriitilisel hetkel, üheaegselt Philipponi rünnaku sumbumisega läks vasturünnakule kogu Vene ülekaalukas ratsavägi. Motuton-Duvernet taandumine paremal ning Philipponi rünnak tsentrisse tekitasid rindesse hamba, paljastades Prantsuse kolonnide tiiva Vene ratsakaardiväele. Kaardiväetragunite löök tabas vastase ridasid otse eest, sellal kui ulaanirügement tungis kaardiväe varjust sügavale kolonni paremasse tiiba.^[13] Teisel pool küla alustasid samaaegselt oma rünnakut äsja saabunud kürassiiridiviisid, kes tabasid Philipponi kolonne vasakult poolt, tekitades sellega haamri ja alasi vahele jäänud prantslaste seas paanikat ning „*nood viskasid kiiremas korras maha oma relvad ja tegid tulistvalu minekut*“, nagu märgib kohapeal viibinud Briti kindral Sir Robert Wilson.^[14] Õigeaegne manööver nii Gobrecht ratsaväelt lahinguvälja keskele kui Corbineau'lt vasakule tiivale päästis jalaväe halvimast. Nii Vene kaardiväe ulaanid kui tragunid kandsid oma hiilgava rünnaku eest raskeid kaotusi, kuid sellest hoolimata oli taastatud tasakaal lahinguväljal.

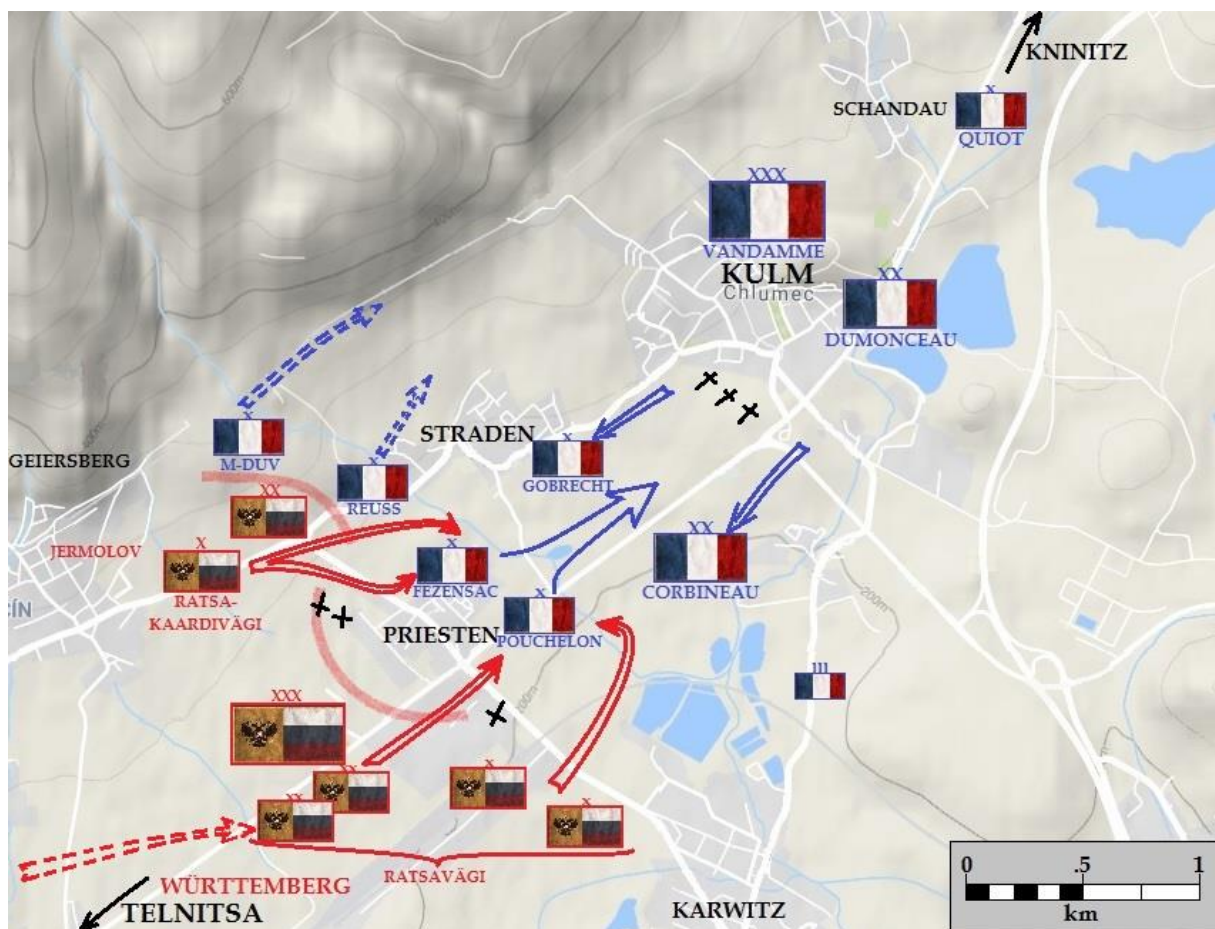
Nähes rünnaku luhtumist ja vastase pidevat abivägede voori, otsustas kindral Vandamme lõpetada koordineerimata rünnakud ja valmistus öö saabumiseks, kindlustades end dominantisel positsioonil Kulmi küngaste vahel.^[15] Hommikune edu oli mandunud läbikukkumiseks ning ta kandis keisrile ette:

„Mistahes katsumused mind ees ootavad, teen oma parima, et vastane põrmustada, kuid mitte tormakalt end ohtu seades. -- Ka Aussig on minu kontrolli all, sest ma pean seda tugipunkti tähtsaks, takistamaks vastasel sealtkaudu

³⁰ Juchtová kaple, Přestanov, Põhja-Tšehhi. Nimi tuleb läbi saksa *juchtenleder*'i, milleks nimetati Venemaalt pärinevat paksu taimpargitud lehmaahka.

abivägesid tuua või taganeda. Samas on hädavajalik, et vastast jälitavad korpused ei annaks talle asu, sest mu sõdurid on äärmiselt kurnatud ning kannataksid väga kui peaksid vastu astuma värsketele vastasvägedele. -- Kell on kuus ja ma lõpetan oma ettekannet. Vastaspoolele saabuvad jätkuvalt abiväed ning ma näen tähtsana, et ka mulle saabuks vägesid peale nende, kes praegu mu käsu all.“^[16]

Kulm, 29. aug, 18.00

Kaart 8. OLUKORD KULMIS, 29. august 1813, 17.00

Kindral Haxo meenutustest leiame sama õhtut kajastava sissekande:

„ ... Ma lubasin endal väljendada mõningast muret [kogunevate vastasvägede üle] ning ütlesin talle, et arukas oleks taanduda ning öö mööda saata Nollendorfis, kus maastik, mets ning mäekurud annavad meile eelise ja vastane on võimetu meid ülekaalukate vägedega ründama. Kuid kindral Vandamme keeldus tegemast ühtegi sammu tagasi, olles veendunud, et keiser ja

tema armee järgneb vastasele läbi Maagimäestiku kurude: „*nõnda eemaldudes võin nurjata kogu Keisri manöövri: säh mu käsud!*“ vastas ta, lehvitades Berthier' allkirjastatud juhistega, mis kinnitasid et Mortier' korpus ning kogu armee järgnevad talle...^[17]

6 juuni, 1826

Eraldi rõhutas kindral Haxo oma märkuse lõpus, et nendeni polnud jõudnud ühtegi uut teadet keisri staabist. Korpuse viimased üksused saabusid mägedest alles vastu keskööd ning suuremas pildis möödus öö vahejuhtumiteta, tõenäoliselt oli mõlema poole sõduritel hea meel hetkeks puhkust saada.

Suurema vastupanuta oli hõivatud kindlad tugipunktid Böömimaal – Kulm ja Aussig, mis andsid Napoleonile sillapea Böömimaal, kust ohustada Prahat ja Austriat. Ka Kulmi lahingu esimene päev oli kulgenud võrdlemisi tavapäraselt ning tagasi, 26. augusti peale mõeldes võib tuua selgeid paralleele prints Eugeni vastupanuga Pirna lähistel Kriezschwitzis, kust ta taganes alles öö varjus. Sarnaselt on näha, kuidas analoogselt jõe ületamisega Königsteinis ei olnud kindral Vandamme'il enne õhtupoolikut mäestiku tõttu võimalik ulatuslikult kasutada oma arvulist ülekaalu. Taaskord läks aega ka I korpuse suurtükiväe mängu jõudmisega. Arvatavasti oli prantslaste suureks päästeingliks Vene vägedes lokkav laskemoonanappus. Esimese üksusena suundus lahingusse Nollendorfis kaotusi kandnud Reussi brigaad, millest võis alles olla umbes 4000 meest. Talle lisandunud Mouton-Duvernet diviisi üheksas pataljonis võib arvestada kuni 6000 mehega. Nende vastu võitles terve Vene 1. kaardiväediviis rohkem kui 7000 mehega, kellele lisandus veel jalaväge II korpusest. Sarnased suurusjärgud andsid eelise, nagu ka varem lahatud, paremini treenitud ning varustatud kaardiväele.

Suurimat kriitikat võib sõjatakikaga tuttav inimene aga teha kindral Vandamme'i fantaasiavaese edasi pressimise kohta. Ei tasu unustada, et kindral Vandamme'i käsutuses oli terve omaette armee nelja jalaväe- ja ühe ratsaväediviisiga, arvuliselt rohkem kui 40 000 meest, isegi kui võtta arvesse paari päeva jooksul saadud kaotusi.^[18] Böömi orgu jõudmine oleks pidanud neile andma lõpuks võimaluse väiksem korpus laia haardega ümber piirata ja hävitada. Kindlustades juba lõunast Aussigi, andis see tema käsutusse terve Karwitzi ja Aussigi vahelise ala koos Strisowitzi küngastega, ning „õhus rippuv“ Vene parem ratsaväetiib oleks sattunud tõsisesse ohtu kui Reussi ja Aussigist vabanenud Creutzeri brigaadid oleks neile lähenenud hoopis lõunast. Suurepäraselt kirjeldab olukorda Napoleoni armees Graham J. Morris:

„Tempol, millega sõdureid Napoleoni aja hakklihamasinasse saadeti, olid veteranide sooritatud taktikalised manöövrid hiilgavates lahingutes nagu Austerlitz ning Jena-Auerstädt nüüdseks – paljuski just pädeva ohvitser- ning allohvitserkonna kaotuste tõttu – lahtunud labasteks massikaklusteks, kuhu polnud asja ei liiniformatsioonidel ega suurejoonelistel taktikalistel sammudel, mis neile [prantslastele] algaastate suure edu taganud oli.“^[19]

Suureks läbikukkumiseks oli mitmel korral luhtunud rünnak Priestenile, kus Philipponi ligi 10 000-mehelise 1. diviisi ülekaal oli vaevalt 5000-mehelise prints Eugeni aukliku korpuse ees ilmselge. Täielikult jäi kasutamata ka ratsavägi, mida hoiti reservis, valmis kriitilisteks vasturünnakuteks, mida ta ka edukalt täitis, kuid mis ei aidanud kaasa läbimurdele. Samal ajal tõstis Vene vägede võitlusmoraali paranenud ilm ning pidevalt abivägedena saabuvad teised Böömi armee üksused ning nende sooritus päeva jooksul oli hiilgav – suudeti edukalt peatada arvuliselt pea kolm korda suurem vastane

Esimese päeva kaotused venelaste poolel on ära toonud Gustav Simon, kajastades nii Lieveni kui Nafzigeri teostes, kes toob koguarvuks suurusjärgus 6000 hukkunut, neist pooled kaardivägedest, tuhatkond ratsaväest ning ülejäänud prints Eugeni korpusest.^[20] Üksus kaotas ligi poole oma meestest ning otsakorral laskemoonaga lakkasid nad olemast efektiivne lahingüksus ning vajas hädasti toetust ja reorganiseerumisaega. Napib infot Prantsuse I korpuse kaotuste kohta, kuid ilmselt kandsid Philipponi ja Mouton-Duvernet' diviisid koos Reussi brigaadiga sarnaseid või suuremaidki kaotusi.

— Lõppmäng —

30. august, 1813

Öö jooksul aga kahtlused kindral Vandamme'is süvenesid ning temani ei olnud jätkuvalt jõudnud uusi korraldusi keisrilt ega infot teistelt marssalilt. Ta oli kaitsvale positsioonile Kulmi ümber koondanud kogu oma väe, 30 000 meest jalaväes, 3000 ratsaväes ning kuni 70 suurtükki.³¹ Staabinõupidamisel toetasid kindral Vandamme'i otsust võtta lahing vastu Kulmis nii kindral Haxo kui kõik diviisiülemad. Nad uskusid jätkuvalt, et keiser orkestreerib tagaajamist Pirnast ning et marssalid St-Cyr ja Mortier on neil peagi kannul.^[22] Kella kuue paiku hommikul saatis ta ettekande keisrile:

³¹ Lisaks veel kuni 5000 meest Aussigis ja maha arvestades 8000 meest langenute ja haavatutena. Reservsuurtükivägi saabus veidi peale kella kuuest ettekannet.^[21]

„-- Vaenlane tundub meelekindlalt valmistuvat kaitsma Teplitza teed. Nende väed on veelgi suurenenud ning mul jääb üle vaid oma positsiooni kaitsta, oodates uusi korraldusi, kui Teie Majesteet mind nendega õnnistab. – Mu suurtükiväereserv ei ole veel saabunud ning meil on puudus lahingmoonast. Korpuse juurde ei ole tagasi ilmunud ratsasuurtükiväe üksused mis liikusid koos 23. diviisiga. – Meil ei ole ainest. Vaenlane on põletanud kõik.“^[23]

Kulm, 30. august, 06.30

Liitlasvägede rünnaku juhtimise oli üle võtnud õhtul saabunud Barclay de Tolly. Täienduste arvelt oli Vene ja Austria üksustest koosnev leer kasvanud kuni 50 000 meheni, kellest 10 000 ratsaväge, koos 136 suurtükiga.^[24] Lahing algas taas kella seitsme paiku hommikul Prantsuse korpuse paremal tiival ja tsentris. Mõne tunni jooksul käivitus ka tiibrünnak, millega kaks Austria diviisi hõivasid nõrga kaitse all olnud Strisowitzi kõrgustiku ning panid sinna püsti suurtükipatarei, mis toetas tiiva sisse rullimist ning takistas prantslaste taandumist Kninitzi suunas. Kindral Vandamme vangerdas oma vasaku tiiva kaitseks sinna tsentrist Quiot' brigaadi, kes peatas edukalt lähenevad Austria üksused. Kuid tal nappis mehi, et katta kogu tiiba.³²

Kella kümne paiku hakkas äkitselt kõlama lahingumüra Kulmi tagant mägedest, korpuse tagalaalalt. Vene kasakate tagalarüüstamised ei olnud midagi uudset ja olukorda saadeti lahendada kindral Gobrechti ratsaväebrigaad, kes piiras vastase peagi sisse ja lõi puruks. Mägedesse põgenevat vastast taga ajades aga sattus ta ootamatult musketi- ja suurtükitule alla:

„näinud oma silmaga vastase liikumist, saatsin adjutandi kiirelt teele kindrali suunas, et teda teavitada vastase arvukast kolonnist, mis kavatseb meid rünnata ning meie taganemistee ära lõigata. -- Kindral, kes peagi saabus, ei raisanud peale vaenlase nägemist hetkegi aega ning teatas mulle oma plaanist võtta tagasi kõrgustik, mida oleks käskude kohaselt pidanud valvama Pirnas olev Noor kaardivägi.“^[25]

Prantsuse väejuhatusete teadmata liikus Preisi kindral von Kleisti 30 000-meheline korpus terve eelmise päeva jooksul Maxenist lõunasse, et läbida vastavalt Barclay de Tolly korraldustele mäestik Graupenis. Mäestikuserva Fürstenwaldesse saabudes aga ootasid neid ees Vene vägedest ja Böömi armee pagasist ummistunud kurud. Oma võimalusi kaaludes otsustas kindral von Kleist ohtliku variandi kasuks – suunata korpus kirdesse ja läbida mäestik Nollendorfi

³² Pikemalt saab 30. augusti hommikupooliku lahingutest lugeda G. Nafzigeri „Napoleon's Dresden Campaign“, 219-244 ning kpt G. Fabry „Journal des Campagnes du Prince Eugene de Wurtemberg“ CCLXXXII-CCCII. Antud käsitluses oli olukord väljunud kindral Vandamme'i kontrolli alt.

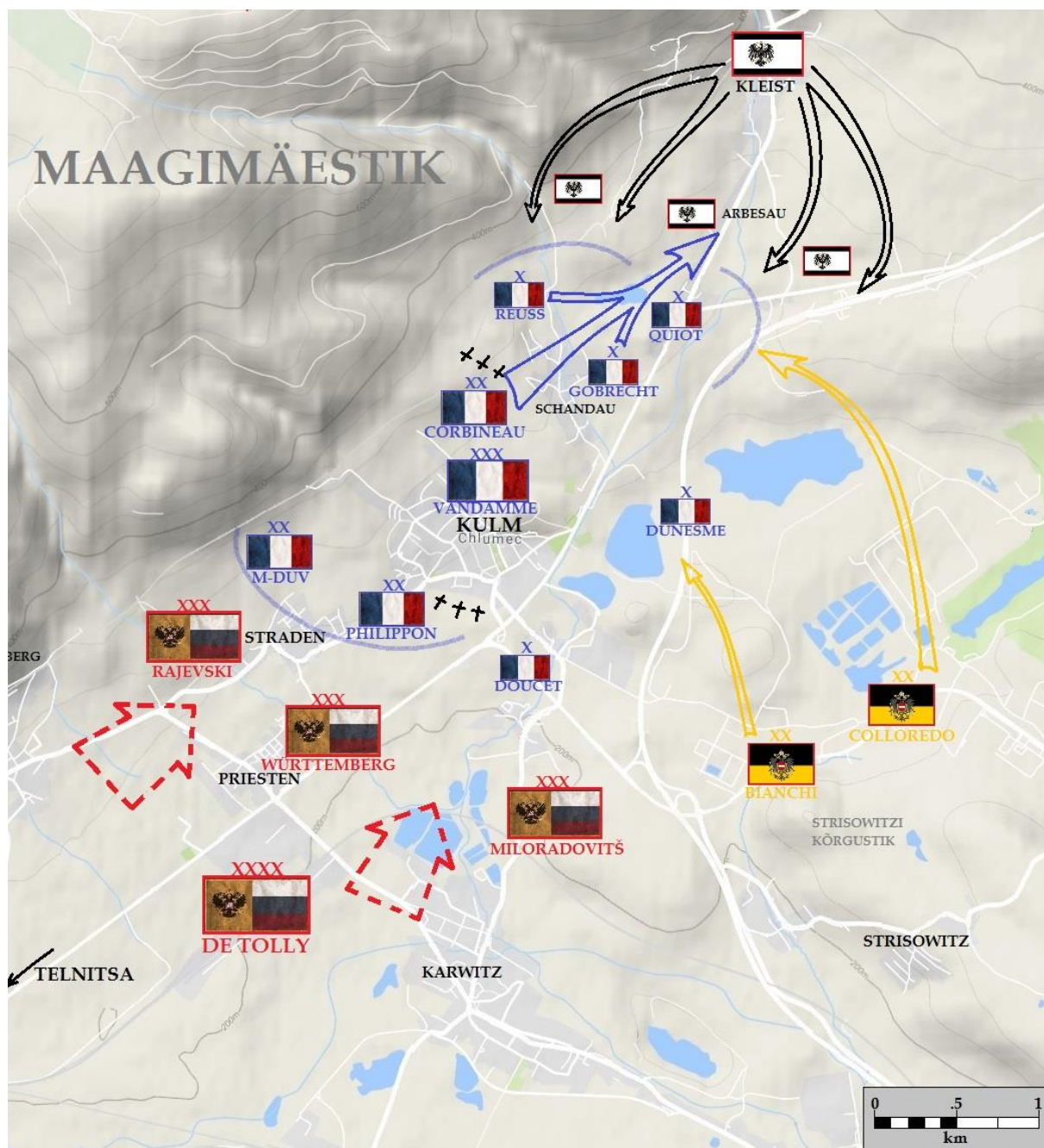
juures – pidades agressiivset kuid aktiivset sammu paremaks passiivsest ootamisest.³³ Öö jooksul pandi koalitsioonivägede staabis paika plaan, mille kohaselt von Kleist alustab oma manöövrit kell kolm öösel, saabudes päiksetõusuga Nollendorfi ning veidi hiljem alustada rünnakut pahaaimamatu Prantsuse korpuse tagalasse. On tõenäoline, et Vene rünnak eest pidi olema koordineeritud von Kleisti jõudmisega kella 7-8 paiku hommikul.^[29] Preisi korpuse manööver aga venis ning üksused said liikuma alles kella viiest varahommikul, siit tulenevalt saabuti lahinguväljale kella kümneks, peale Nollendorfi kaitsnud väikese Prantsuse üksuse tagasi löömist.

Igatahes oli hiirelõks nüüd sulgunud vastupidiselt keiser Napoleoni ootustele – pea kolmekordses ülekaalus olevate vastasvägede ning mäestiku vahele oli lõksu jäänud hoopis Suure armee uhke I korpus. Kui palju ka kaasaegsed ning hilisemad ajalookirjutajad ei heida kindralile ette ta läbematust tungida vastast alahinnates Böömimaale, on pea kõik tõdenud, et kiirus, täpsus ning resoluutsus, millega korpuseülem oma kaitset ümber mängima hakkas, vabastades sellega üksusi, kes said lahingusse astuda öö läbi mäekurused läbinud ja lahinguks mitte valmis Preisi vägedega, oli pehmelts öeldes muljetavaldav. Isegi Württembergi prints Eugen oli sunnitud tõdema: „*Kohkumusele, mis vastase seas kahtlemata tolle ootamatu asjade käigu juures kanda kinnitas, astusid prantslased vastu niivõrd iseloomuliku kangelasliku pühendumisega, mis aga, lootusetuse süvenedes muutus ohtlikuks hulljulguseks.*“ ning Saksa ajalookirjutajad lisasid: „*Ta muutus koheselt vankumatuks, jagades raudse rahuga käsklusi, kasutades ära kõik avanenud võimalused.*“^[30]

Mouton-Duvernet, Philippon ning Doucet said käsu hoida Vene vägesid „viimse hingetõmbeni“. Quiot ja Reuss suunati vastu Preisi korpusele ning Dunesme sai korralduse hoida tagasi tiibavaid Austria üksusi. Kindral Vandamme sunnas lõunast ümber von Kleisti vägede vastu ka Fezensaci brigaadi. Venelaste poolt tagasi sunnitud Corbineau' ratsavägi koondus uuesti Kulmi taha, ähvardamas Preisi korpust. Kindral Baltuse suurtükivägi ladus viimastel tundidel välja kogu karistuse, mis neile veel jäänud oli – neil polnud lootustki pääseda – ning enne vastase kätte langemist rikuti kõik kahurid ja saduldati suurtükiväevoorid hobused, liitudes Corbineau' ratsaväega teisel pool Kulmi, Vene kolonnid pressisid üle küla esiste

³³ Antud uurimistöe juures on see üks kõige enam poleemikat pakkuv küsimus – kas otsus läbida mäestik kirde poolt tuli von Kleistil juhuslikult või oli see algusest peale osa suuremast plaanist? Esimesse, „pimedat õnne“ leeri kuulub näiteks Nafziger, kes kirjutab: „*Mis puudutab liitlaste võitu, tuli see üksnes tänu meeletule ülekaalule ja õhkõrnale võimalusele, et Kleist otsustab selliselt manööverdada.*“^[26] Temaga on nõus Rovigo krahv: „... sedasi läbis kuru krahv Ostermannile järgnev von Kleist, kes ei teadnud, et kõnnib läbi Vandamme ning St-Cyri korpuste vahelt. Seda fakti kinnitas mulle kohalviibinud ohvitserkond aastal 1822.“^[27] Kuid kumbki neist ei too veenvaid argumente oma „juhuslikkuse“ väitele. Seevastu teises leeris olevad Fabry ning Lieven toovad allikatele toetudes välja kogu suure plaani, öösel toimunud nõupidamised ning käskjalad, ka Helme ei nõustu pimedat õnnega.^[28]

küingaste. Samal ajal löid Reussi ning Fezensaci brigaadid koos põhja poole viidud suurtükidega puruks Preisi korpuse parema tiiva. Vene ja Austria vähene edu aga lõunas andis kindral Vandamme'ile aega rünnata ka Preisi vasakut tiiba, mida hoolimata saabuvatest abivägedest hoida ei suudetud. Corbineau' ülekaalukas ratsavägi sai võimsa rünnakuga oma valdusesse suure osa vastase kahuriväest.

Kaart 9. OLUKORD KULMIS, 30. august 1813, 12.00

Kindral Vandamme, suutnud segamini lüüa von Kleisti parema ning vasaku tiiva, andis Fezensaci ja Reussi brigaadidele ning tervele Corbineau' ratsaväele käsu tekitada korpusele

taganemiskoridor läbi Preisi tsentri. Prantsuse ratsaväe pealetung oli nii võimas, et „*vaenlane, mõistes, et selle peatamine oleks enesetapp, päästis end kahele poole metsa põgenedes.*“^[31] Von Kleist üritas taganemistee sulgeda kohe kui suurem mass oli läbi pressinud ning tal õnnestus suurte kaotustega kontroll tee üle tagasi saada. Teisest prantsuse lainest mis läbi üritas murda, pääsesid minema vaid vähesed. Philippon ning Mouton-Duvernet hoidsid vastast edukalt tagasi, kuid liinidest murti läbi keskelt ja vasakult. „*Ma sain käsu hoida oma positsiooni, mida ma tegin kuni kell 15.00-ni... Selleks ajaks oli sisse pööratud meie vasak tiib. Kindral andis meile käsu taganeda Pirna suunas, kuid see ei olnud enam võimalik.*“^[32] Vandamme juhatas taganemist kuni lõpuni, kindlustades, et võimalikult paljud jõuaksid piiramisrõngast välja.

Kella nelja paiku oli lahing läbi, Prantsuse parem tiib suutis taanduda mägede jalamil olevasse metsa ning jõuda väikeste gruppidega mägiradu pidi põhja. Nad päästis teisel pool mägesid liikuv ja lootusetult hiljaks jäänud marssal St-Cyri korpus. Viimaseid üksusi dirigeerides langes Vene kasakate kätte vangi ka kindral Vandamme koos oma kaaskonnaga ning Vene keisri vangistusse jäi ta kuni Napoleoni langemiseni 1814. aastal.

Sellega lõppes seik, mis on ajalooürikutesse kantud kui 1813. aasta Kulmi lahing. Pakku pääsenud I korpuse riismed olid väikeste üksustena Põhja-Böömimaa metsadesse ning mägedesse laiali pillatud ning nende koondumiseks läks päevi. Põgenevate üksuste õnneks ei jälitanud vastane neid aktiivselt, vaid rahuldus Böömi armee pääsemisega. Kõik vajasisid reorganiseerumisaega. Kuigi kindral Vandamme oli andnud oma parima, langes vastase kätte vangi hinnanguliselt kuni 7000 meest. Päevade jooksul oli kaotatud veel umbes 10 000 meest surnute ning haavatutena, neist üle poolte Kulmi all. Vaenlase kätte langesid ka 66 suurtükki – kõik, mis viimaseks päevaks lahinguväljal oli. Vastase ülekaalukatest vägedest ning piiramisrõngast hoolimata ei lakanud I korpus eksisteerimast. Katastroofilise kaotuse kõrval annavad edukast taganemisest pildi näiteks kindral Philipponi järgmisel päeval tehtud ettekanne Berthier’le, et tema käsutusse on uuesti kokku koondunud ligi 10 000 meest^[33], mis on kindlasti üle pakutud, kuid enamik diviisist pidi sellegipoolest olema pääsenud. Ka Mouton-Duvernet diviis koondas paari päeva jooksul Pirnasse kokku 4000 meest, kellele saab lisada Aussigit valvanud puhtalt pääsenud Creutzeri üksuse umbes samade numbritega. Suurimaid kaotusi kandsid Quiot ja Gobrechtiga brigaadid ning Dumonceau diviis, mis hoidsid teisel päeval korpuse vasakut tiiba, ning mille mehi jõudis välja ainult mõni tuhat – ülejäänud olid kas surnud või langesid vangi.

Üpris kindlasti paisutavad katastroofi näilist meeste kaotust üles arvukad juurde liidetud üksused, mille hingeloendused ei käinud I korpuse alla ning kelle kohta paljuski info puudub. Näiteks on Nafziger suutnud taas teha valetõlke, tuues mingil põhjusel hoopis Creutzeri üksuse suuruseks 800 meest ning jättes Reussi brigaadi tähelepanuta. Fabry toob hoopis ära, et marssal Victori³⁴ kirjade järgi oli Reussi brigaad kaotanud kuni poole oma algsest koosseisust. Hinnanguliselt võis kindral Vandamme'i käsutuses olevast üksusest säilida mõnede ettekannete järgi isegi kuni 2/3, tõenäoliselt aga vaid pool koguarvust, kaotanud 15-20 000 meest. Ka liitlaste kaotused olid kohutavad. Teisel päeval võttis enamuse löögist enda peale von Kleisti korpus, mis oli alates Dresdenist kaotanud ligi kolmandiku oma meestest, neist suure osa üritades blokeerida I korpuse taganemisteed. Võrreldes esimese päevaga olid Vene poole kaotused väiksemad, kuigi oma elu jättis taas kuni 2000 meest surnute ja haavatutena. Kõige kergemaid kaotusi kandsid ilmselt Austria diviisid, kelle ülesanne oli välja venitada vastase tiib, mitte sooritada läbimurre. Kokkuvõttes oli ka liitlaspool veristes lahingutes Kulmi all kaotanud vähemalt 15 000, Königsteinist alates aga vähemalt samaväärsed 20 000 meest.

Napoleon ei tundunud lõpuni välja hoomavat ohtu Vandamme'i korpusele. Veel 30. augusti hommikul kirjutas ta: „... *Vastase armee, mida juhib tsaar Aleksander on täielikult põrmustatud. -- Vandamme lõi laiali Württembergi printsii juhitud Vene korpuse ning marsib praegu Teplitsa poole. -- Ma olen väga rahul Dresdeni ja Saksimaa küladega...*“^[34] Andes vastandlikud käsud Vandamme'ile tungida lõunasse ning marssal Mortier'le jääda paigale Pirnasse, lõi ta ise eeldused asjade saatuslikult kulgemiseks ning tema 29. augusti kiri marssal St-Cyriile ei andnud kirjalikku korraldust toetada ees edasi tungivat Vandamme'i. On võimalik, et Napoleoni mõtted olid juba tagasi idas ning põhjas^[35], kus saadud kaotused vajasisid hädasti tähelepanu ning olukorra stabiliseerimist ja ta ülehindas suurelt oma võitu Böömi armee üle, kahtlustamata, et vastane võib üritada uut suur lahingut vastu võtta, mis tingis ka marssal Mortier paigale jäämise. Alles kindral Vandamme'i 30. augusti hommikuse ettekande kohale jõudmisega lõuna paiku sugenes ta südamesse kahtlus ning ta lasi otsekohe marssal Mortier'le saata käsu toetada I korpust vajadusel kolme diviisiga. Lisaks pidi ta saatma ohvitseri Vandamme'i staapi, et jooksvalt asjadest infot anda,^[36] kuid selleks oli juba lootusetult hilja, I korpuse tiib oli sisse murtud ning kindral üritas parasjagu murda välja läbi Preisi korpuse. Käsud jõudsid Pirnasse alles õhtuks ning Mortier tegi kiired ettevalmistused välja liikuma. Enne seda aga jõudsid kohale uudised Kulmist ning Napoleon tühistas marsikäsu.

³⁴ II korpuse ülem, kuhu kuulus ka Reussi brigaad.

Paljuski võib küsida ka marssal St-Cyri tegevuse kohta, kelle avangard oli kaotanud kontakti Preisi korpusega, lastes tal häirimatult valida taganemistee, mis lõikas ära I korpuse. Kindral Vandamme oli jätnud mägedesse ka üksuse, mis sealt aga Preisi korpuse poolt kiirest minema pühitati. Seevastu ei olnud ta hoolt näidanud saates välja ratsanikke, saamaks ülevaadet mägitteedest ning teisel pool liikuvatest üksustest. Loomulikult oli tal juhis mitte tegeleda oma tagalaga, ehk jätta diviis Nollendorfi, kuid see ei vabanda kogu ettevaatuse minetamist.

Prantslaste suurim vaenlane päevadel pärast Dresdeni lahingut oli aga informatsioon. Kuigi nagu eelpool ära toodud, oli Napoleonil pidev ülevaade kindral Vandamme'i tegevustest, ei hoolitsenud ta piisavalt tihti info edastamise eest tagasi. Põhisüü langeb tõenäoliselt taaskord kindral Vandamme õlule, kes ei koordineerinud ühtegi oma tegevust teiste taga ajavate korpustega, panustades keskssele juhtimisele läbi keisri staabi. Mõni üksik ratsanik ja paar rida kirja oleksid võinud elavdada nii Vandamme'i saatusest teadmatuses olevat St-Cyri, kes oleks olnud kannustatud oma korpusega appi liikuma, kui marssal Mortier'd, läbi kelle oleks ohu suurus kajastunud ka Napoleonini, halvemal juhul oleks marssal tõenäoliselt lihtsalt kindlustanud Nollendorfi mõne brigaadiga. Kindral Vandamme aga toimis igati käskude kohaselt, mistõttu on keeruline lükata tema õlule kogu süüd, nagu seda üritas teha keiser oma kirjas marssal Murat'le, kuuldes päeva lõpuks Kulmi lahingu katastroofilisest lõpust: „ ... *Õnnetust, mis tabas I korpust, ei osanud keegi ette näha. Kindral Vandamme, kes tundub olevat surma jooksnud, ei jätnud mägedesse ühtegi valveposti, ega reservi mitte kusagile... Kui tal oled vaid olnud neligi pataljoni seal mägedes, ei oleks seda õnnetust juhtunud. Ma andsin talle kindlasti käsu kindlustada end mäekurudes, saates alla orgu vaid avangardi...*“³⁵ [37]

Kuid loomulikult ei saa võtta võitu ära liitlasvägedelt, eriti von Kleistilt ning prints Eugenilt ja Jermolovilt, tänu kelle julgele pealehakkamisele võit esimesel ja teisel päeval saavutati. Autasusid sadas laialt ning oma surmani meenutas keiser Aleksander heldimusega hiilgavat võitu Prantsuse vägede üle Kulmis, milles ta oli ka isiklikult osa võtnud. Võit aitas leevendada pingeid, mida tekitas keerukas käsuahel ning mis oli leegitsema lõõnud peale alandavat peksta saamist Dresdeni all – Kulmi lahingusse olid kõik oma imetlusväärse panuse andnud, näidates, et koostöö viib sihile. Liitlaste seas tekkis taas lootuskiir, ning kohale jõudvad uudised võidukatest Großbeereni ning Katzbachi lahingutest vaid kõrgendasid seda. Kaotus oli tasa mängitud, värskete üksuste saabumise ning mõnepäevase puhkuse järel oli Böömi armee valmis uuteks sammudeks. I korpus koondati päevade jooksul kokku Dresdenisse, mida ta kaitses koos

³⁵ Viimased sõnad on tõenäoliselt juurde leiutatud, vabastamaks teda korpuse hävimise süüst. Sarnaselt on „kaduma läinud“ palju kirju, mis pole säilinud originaalidena, vaid üksnes arhiivikoopiatena.

St-Cyri XIV korpusega kuni novembrini, mil peale vihast vastupanu tuli alla vanduda piiravatele koalitsioonivägedele. Korpus saadeti laiali ning taasloodi uutest üksustest alles Waterloo kampaania ajaks.

-
- [1] Dresden, 206
[2] Dresden, 340-341
[3] Wurtemberg, CCLXXIX. Vandamme'i kiri Napoleonile, 29. aug 17.00.
Creutzeri ettekanne Vandamme'ile, 29. aug 23.30.
[4] Dresden, 215
[5] Wurtemberg, CCLXXIV. Haxo kiri Napoleonile, 29. aug.
[6] Wurtemberg, CCLXXV
[7] Dresden, 217
[8] Wurtemberg, CCLCCVII
[9] Russia against Napoleon, 409
[10] Russia against Napoleon, 408
[11] Wurtemberg, CCLXXVII. Fezensaci memuaarid.
[12] *Pigeard*, Dictionnaire, 433
[13] Russia against Napoleon, 411
[14] Russia against Napoleon, 411
[15] Dresden, 219
[16] Wurtemberg, CCLXXVIII.
Vandamme'i kiri Napoleonile, 29. aug 18.00
[17] Wurtemberg, CCLXXIX. Haxo märkmed
[18] Dresden, 222, 340.
Enfant Terrible, 248
Wurtemberg, CCLXXXIV
[19] *Morris*, Battlefield Anomalies: Battle of Kulm, märkus 38.
<https://battlefieldanomalies.com/the-battle-of-kulm/> (20.05.2018).
- [20] Dresden, 222
[21] Dresden, 222
Russia against Napoleon, 411
[22] *Enfant Terrible*, 249
[23] *Enfant Terrible*, 249
[24] Dresden, 222
[25] Wurtemberg, CCXCI. Gobrechti kirjavahetus aastast 1827.
[26] Dresden, 244
[27] *Mémoires du Duc de Rovigo*, Tome.III, 108
[28] Wurtemberg, CCLXXXIV. Russia against Napoleon, 413. Barclay de Tolly, 326
[29] Wurtemberg, CCXCIII.
[30] Wurtemberg, CCXCII
[31] Wurtemberg, CCCI
[32] *Enfant Terrible*, 249
[33] *Enfant Terrible*, 251. Philipponi kiri Berthier'le, 31. august.
[34] A Selection of Letters, 268.
Napoleoni kiri Würtembergi kuningale. 30. aug.
[35] *Thiry*, Leipzig, 91
[36] Wurtemberg, CCCXII. Berthier' kiri Mortier'le. 30. aug, 11.30.
[37] A Selection of Letters, 269.
Napoleoni kiri Murat'le , 1. sept

Kokkuvõte

1813. aasta sügiskampania pidi stabiliseerima keiser Napoleoni vankuva positsiooni Euroopas. Vaenuvägedest sisse piiratuna tuli tal taaskord tõestama end lahinguväljal, kuid liitlasvägede efektiivne kurnamisstrateegia võimaldas neil vältida otsustavat kokkupõrget. Ainus suurem kaotus tuli liitlastel vastu võtta 27. augustil Dresdenis.

Käesolev uurimistöo keskendub Suure armee I korpuse tegevusele Dresdeni lahingust Kulmini. Otsustanud pealahingu vastu võtta Dresdenis, saatis Napoleon 26. augustil Königsteini kaudu lõunasse liitlaste tagalat ohustama kindral Vandamme'i tugevdatud I korpuse. See omaette väike armee pidi Napoleoni silmis suutma iseseisvalt tegutseda vastase taganemisteede ära lõikamisel, kuid kindral Vandamme'il ei õnnestunud blokeerida tema vastu tegutsenud Vene korpuse ja selle kaardiväediviisi manöövrit lõunasse. Olles kindel toetuse peatses saabumises ei kõhelnud kindral vastasele tihedalt järgneda. Idee hoida vastase peavägi tegevuses, samal ajal üksusi selle ümber manööverdades, oli väga napoleonlik taktika ning kindral Vandamme'gi juhindus sellest, sest väheste üksustega kurud blokeerides oleks hiiglaslik Böömi armee jäänud ülejäänud Prantsuse korpuste küüsi. *Audentes Fortuna iuvat*, õnn soosib julgeid.

I korpuse jaoks saabus otsustav hetk Kulmi jõudmisega. Uskudes lõpuni manöövri väärtusesse asus kindral Vandamme 29. augustil oma diviisiülemate toetusel verisesse lahingusse Kulmi all, kus prints Eugeni korpus Vene kaardiväe toetusel otsustasid armee päästmiseks viimast vastupanu osutada. Vastast ei õnnestunud murda ning öö jooksul täienesid vastase read viiekordseks. Kindral Vandamme otsustas jääda kaitsepositsioonile, kuid keskpäeval ründas neid tagant üksik Preisi korpus, mis Dresdeni alt taganedes oli minema lipsanud teda jälitavate Prantsuse üksuste eest ning eraldas nüüd kindral Vandamme'i korpuse teistest Prantsuse armee elementidest. Igast küljest ümber piiratuna oli I korpus nüüd litsutud vastasväe, mäestiku ning kurusid blokeeriva korpuse vahele. Tehes kõik endast oleneva üritas kindral Vandamme külma rahuga piiramisrõngast välja murda, mis suurel määral õnnestus. Viie päeva kokkupõrgete tulemusena oli I korpus kaotanud rohkem kui kolmandiku oma meestest ning juurde liidetud üksuste eemaldumisel lakkas I korpus olemast efektiivne manööverüksus. Korpus oli lahingus kaotanud paljud oma ülemad, vangi langesid kindral Vandamme ja tema staabiohvitserid, diviisiülemad Mouton-Duvernet ja Dumonceau ning brigaadiülem Quiot, surma said brigaadikindralid Reuss, Dunesme ja Heimrodt.

Käesolevas uurimistöös on analüüsitud I korpuse tegevust liikudes Dresdeni alt Kulmi ning korpuseülema taktikalisi otsuseid ja vigu, samuti on vaatluse all faktorid ja tegurid, mis

põhjustasid asjade säärase kulu. Esimese suure pärssiva tegurina näeb autor viletsat ilma, mis 19. sajandi külavaheteed läbimatuks muutis, põhjustades sellega pidevaid viivitusi eelkõige suurtükiväe aga ka ülejäänud korpuse liigutamisel. Massilise ja koordineeritud suurtükitule kasutuselevõtt Prantsuse armees oli üks Napoleoni taotluslikke muudatusi – noorena suurtükiohvitseri väljaõppe saanud, oli ta koheselt mõistnud selle hiiglaslikku väärtust. Aastate jooksul olid oma taktikasse selle suuremas mahus inkorporeerinud ka teiste riikide sõjaväed ning seega oli üks põhilisi duelle lahinguväljal just võitlus ülemvõimu pärast suurtükkide vahel. Kui ühel toetus aga puudus, pani see nad automaatselt väga halba olukorda, mida näitavad selgesti viibinud rünnakud Königsteinis ning Kulmis.

1812. aasta sõjakäik ning eelnevad kampaaniad olid laastavalt mõjunud nii Prantsuse ohvitserikorpuse kvaliteedile, kes kasutasid turvalisi, kuid brutaalseid „hakklihamasina-taktikaid“, loobudes graatsilistest manöövritest, kui ka reakoosseisule. Üldises pildis käib pidev uute värvatute juurdevool sõjapidamise juurde ning veteranid võtavad nad oma tiiva alla, kus saadakse peagi vajalik kogemus ning ise eeskujuks uutele. Probleemid aga tekivad juhul, kui korraga leiab lõpu väga suur osa vanematest olijatest, nagu juhtus Suure armeega Venemaal, sest uued üksused moodustatakse siis pea täielikult noorsõduritest, kellel tuleb hakata kõike otsast peale leiutama – kellegi pealt pole õppida. Need kaks faktorit koos soodustasid lahingutes kolonn-rünnakute kasutamist, mis suurendasid tunduvalt kaotusi ning vähendasid sõjaväe efektiivsust, kuid võimaldasid lihtsamat juhtimist ning koos püsimist. Samad probleemid kummitasid loomulikult ka liitlasi, kuid kombineerituna oli neil ligipääs suuremale rahvaarvule, millega samas taktis ei saanud Prantsusmaa oma mehi kulutada. Eriti terav vastuolu tuleb aga mängu suuresti lahingukogemuseta üksuste kohtumisel veteranidest koosnevate kaardivägedega, olukord millega I korpus oli pidevalt sunnitud silmitsi seisma. Vene eliitseim kaardivägi suunati prints Eugeni käe alla paremale tiivale, mis võimaldas tolle suurepäraselt oma ülesannet täita. Siinkohal on kindral Vandamme'ile keeruline etteheiteid teha, ta üksused oli lihtsalt madalamast klassist.

Üks viimaseid suuri tegureid, mis pärssis I korpuse tegevust oli informatsiooni liikumine. Kuigi esimestel päevadel ning isegi Dresdeni lahingu ajal tundus, et kirjavahetus keisri staabi ja I korpuse vahel oli tihe, jäi teateid staabist aina vähemaks, ning Vandamme oli sunnitud Napoleoni tahet spekulerima, „...*kui ma ei saa vastupidist käsku...*“ või infot välja meelitama, „...*kui Teie Majesteet mind korraldustega õnnistaks...*“. Kuigi on võimalik, et need olid ka võrdlemisi tavapärane viis tol ajal armeed juhtida, on infovaegus ja ülema selge tahte puudumine kindlasti äärmiselt pärssivateks teguriteks, eriti kui tollaegne ohvitserkond sõltus

Napoleoni käskudest rohkem kui tunduda võib – Napoleoni suur anne oli oskus vajadusel piinliku täpsusega juhtida pea iga üksust impeeriumis. Infovahetus ei puuduta ainult aga keisri staapi, vaid ka korpuste eneste vahelist koordineeritust, mis on tänapäeva sõjas nii ilmselge, kuid ootamatult kindral Vandamme'i ja teda toetama pidanud marssalite poolt täitmata jäetud, eeldus. Sõltudes oma liigutustes vaid Napoleoni spetsiifilistest korraldustest jäeti praktiliselt kõik kolm korpust õhku rippuma ajaks, mil keisrit tabasid tagasilöögid põhjas ning idas, mis ta mõtted eemale viisid.

Kindral Vandamme oli pädev alluv ning suurepärane diviisikomandör, kes üritas alati sajabrotsendiliselt täita kõik talle ette antud käsud ning korraldused, kuid kelle individualismis ja oskuses taktikaliselt manööverdada oli Napoleonil õigus kahelda. Jälgides tema tegevust läbi uurimistöö käsitluses oleva viie päeva, võib öelda, et kõik talle püstitatud ülesanded said kas täidetud või ta „jooksis surma“ üritades neid täita. Samas ei seadnud ta kunagi asjatult ohtu oma mehi ega tegelikult võtnud peale Nollendorfi alamehitamist rumalaid riske. Mõnetisest nurinast hoolimata oli tal otsustes ka alati oma diviisiülemate ning kindral Haxo toetus. Lähtudes ka eelmisest lõigust, võib kindral Vandamme'ile ette heita ainult liiga vähest loomingulisist ja initsiatiivi, liiga suurt sõltuvust keisri käskudest. Samas on seda äärmiselt keeruline analüüsida, sest tollane juhtimismentaliteet kõik viimsete detailideni paika panna oli ääretult teistsugune ning midagi, mis püsis Prantsusmaaga kuni II maailmasõjani, kuni saksa paindlik ülesandepõhine juhtimine nad mõne nädalaga põlvili surus ja peagi uueks normiks sai. Kindral Vandamme liitus oma saatusekaaslaste, marssalite Oudinot', MacDonaldi ning Ney'ga, kes olid Napoleoni juhtimiseta lüüa saanud Großbeereni, Katzbachi ning Dennewitzi lahingutes.

Käesoleva bakalaureusetöö temaatika on äärmiselt spetsiifiline nagu on ka uurimistöö lahtiseks jäänud ja edasist uurimist vajavad küsimused. Kindlasti oleks võimalik uurida olukordi läbi marssalite Mortier ning St-Cyr silmade, mis paneks kokku ülejäänud tükis puslest, kuigi kardetavasti napib mõlema kohta infot. Uurimistöö mahtu arvestades jäi suuremas plaanis välja küsimus: kui suurt rolli mängis kaotus Kulmi all Napoleoni hilisema lüüa saamises Leipzigi Rahvastelahingus ehk milline oli kaotuse materiaalne ning moraalne kahju Suure armee edasisele võitlusvõimele? Milline on Kulmi lahingu tähtsus võrrelduna samaaegsete kaotustega Großbeerenis ja Katzbachis? Samuti on võimalik uurida põhjalikumalt dünaamilist, kuid düsfunktsionaalst duot prints Eugeni ja krahv Ostermann. Tolstoi kujul, ehk Vene II Korpuse *de facto* ja *de jure* ülemate koostööd antud ajaperioodil.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Kirjandus

BINGHAM, Denis Arthur. *A Selection of Letters and Despatches of the First Napoleon*, Chapman and Hall 1884, London.

CAMON. *Précis des Campagnes, Tomes I-II, préface de Jaques Garnier*, Librairie Historique F. Teissèdre 1999, Paris.

CLÉMENT, G. *La Campagne de 1813*, Imprimerie Librairie Militaire 1904, Paris.

ESDAILE, Charles. *Napoleon's Wars*, Penguin Books 2008, London.

FABRY, Georges. *Journal des Campagnes du Prince de Wurtemberg 1812-1814 avec une introduction, des notes et des pièces justificatives*. Librairie Militaire R. Chapelot & Cie 1907, Paris.

GALLAHER, John G. *Napoleon's Infant Terrible: General Dominique Vandamme*, University of Oklahoma Press 2008, Oklahoma.

GRABOWSKI, Józef. *Mémoires Militaires 1812-1813-1814*, Plon Nourrit et Cie 1907, Paris.

HELME, Rein. *Kindralfeldmarssal Barclay de Tolly*, Eesti Entsüklopeediakirjastus 2006, Tallinn.

КРАЙВАНОВА, И. , *Генерал А. И. Остерман-Толстой*, Московский рабочий, 1972, Moskva.

LEGGIERE, Michael V. *Napoleon & Berlin: The Franco-Prussian War in North Germany, 1813*, University of Oklahoma Press, 2002.

LIEVEN, Dominic. *Russia against Napoleon: The Battle for Europe 1807 to 1814*, Viking 2009, New York.

NAFZIGER, George., *Napoleon's Dresden Campaign*, Emperor's Press 1994, Illinois.

PIGEARD, Alain. *Dictionnaire des Batailles de Napoléon 1796-1815*, Tallandier Éditions 2004, Paris.

SAVARY, Anne Jean Marie René. *Mémoires du Duc de Rovigo, pour servir à l'histoire de l'Empereur Napoléon, Tome III*, A Bossange, l'imprimerie de Crapelet 1828, Paris.

THIERS, Marie Joseph Louis Adolphe. *The Historical Works of M. Adolphe Thiers, volume IV: History of the French Consulate and Empire*, A. Fullarton & Co, 1860, London.

THIERS, Marie Joseph Louis Adolphe. *History of the Consulate and the Empire of France Under Napoleon, vol.IX*, illustrated, Pickle Partners Publishing, 2016, London.

THIRY, Jean. *Leipzig 1813*, Éditions Berger-Levrault 1972, Paris.

Internetiallikad

MORRIS, Graham J. *Battle of Kulm* <https://battlefieldanomalies.com/the-battle-of-kulm/>
(18.05.2018)

BARILLER, Jean-Pierre. *Organisation et l'emploi de l'Artillerie du Premier Empire*
http://basart.artillerie.asso.fr/article.php3?id_article=532 (18.05.2018).

Summary

General Dominique Vandamme and the I Corps of the *Grande Armée* in the Battle of Kulm in August 1813.

The aim of this thesis is to present a coherent insight into the events surrounding the Battle of Kulm in late August of 1813 and the subsequent demise of the I Corps of Napoleon's *Grande Armée*. Starting on the eve of the Battle of Dresden, the thesis describes the positioning and manoeuvres of the I Corps and its subdivisions throughout the week leading up to the standoff at Kulm. Focusing mainly on the French commander, General Dominique Vandamme, the thesis exhaustively examines the correspondence between Napoleon's Imperial Headquarters and the Corps' general staff which influenced the general's decisions and plans during the confrontation before Dresden and the pursuit of the coalition army into Bohemia. The author tries to determine the key factors leading to the serious check received by the I Corps and the possible missteps of the corps commander. The Battle of Kulm has predominantly remained a side note of the autumn campaign with only a couple of dedicated authors such as George Nafziger and Georges Fabry presenting the events in more detail. Building on the work done by aforementioned authors, the thesis is attempting to further clarify many inaccuracies by relying on memoirs, letters and other literature.

The thesis is divided into four chapters of which the first gives a brief but sufficient frame of reference to the work and explains the tactical situation in Europe. The second chapter finds the I Corps en route towards Königstein on the day before the Battle of Dresden and gives an overview of the plan Napoleon had devised against the advancing Army of Bohemia. The I Corps was to play a key role in the flanking manoeuvre across the river Elbe deep into the right flank and rear of the opposing army. However, ghastly weather and the river crossing denied General Vandamme from using the full might of his corps against a far inferior Russian II Corps under Prince Eugene of Wurttemberg which managed to stall the enemy advancements until nightfall. With reinforcements arriving under the cover of darkness the Russian corps had no other option but to retract the flank of the enemy army.

The third chapter opens with a short overview of the main battle in Dresden before zooming back in to the action on the right flank. With his Corps now stretched out south, general Vandamme's I Corps failed to confine the enemy right flank, which had been reinforced by the 1st Guard Division of the Russian Field Army and managed to slip past the bigger French corps.

This did however come at a cost and the now wavering Russian corps could not halt the French advance into the mountain defiles in Peterswald and Nollendorf. By orders from Napoleon, the French I Corps was to advance on Teplitz in order to trap the coalition army between the mountain range and Napoleon's army.

The fourth chapter sees General Vandamme follow his enemy to Bohemia. The climax of the pursuit arrived when the Russian corps near Kulm turned to halt the ever-advancing French in a last-ditch effort to save the coalition army. The French were completely stopped in their tracks and were forced to regroup and assume defensive positions. General Vandamme was once again denied the full potential of his corps, as most of the units were still winding down the narrow roads. The bloody business of the first day of Kulm ended with less than 15 000 Russians, halting the French I Corps of about 25 000, with another 15 000 men still arriving. The heavily depleted Russian detachment was reinforced during the night. By morning it had grown more than five-fold and now outnumbered the lone French corps, which could do nothing other than hold out. By noon, the French had been pushed back but the Allied attack lost momentum. The stalemate was broken by a single Prussian corps under General Friedrich von Kleist, which unbeknownst to Vandamme had slipped away from the French pursuers in Dresden and had managed to completely cut off the French I Corps from any support, effectively encircling it.

Retaining his nerve, the French commander fiercely adapted to the new threat in his rear, shuffling units around and managed to break through the feeble Prussian corps. General Vandamme, seeing the retreat through to the last man was captured with most of his general staff. During the week of fighting, the French I Corps had lost anywhere from a third to a half of its initial size, with some units miraculously surviving the thick of things while others heavily depleted.

The first main inhibiting factor for both sides was the weather. By turning country roads into glutinous unpassable mud, the First Corps was time and again in need of its artillery, which lagged far behind. Robbed of his artillery, the I Corps was unable to easily break the opposing Russian corps with its artillery already on the field. Bad weather also hindered the morale of the units and the effectiveness of scouting missions.

Secondly, the war-filled years had badly ravaged the armies, with the 1812 invasion of Russia crippling France. The loss of adequate NCO's and officers was not easy to overcome and thus the overall level of commanding fineness was devolving, which saw the renewed use

of battle columns instead of lines, resulting in the massive mincing-machine effect of the Napoleonic Wars, foregoing the grand and carefully orchestrated battleplans. The columns were also necessary to keep the young recruits in check in the heat of a battle, as the veterans were lacking and the overall level of training was accordingly declining. The last part played a major role on the road to Kulm, as inexperienced French soldiers were time and time again thrown against a battle-hardened veteran Russian Guard, which most effectively stood its ground against the weaker counterpart.

Lastly, the defeat in Kulm can be accredited to the failure of the French Imperial Headquarters and its field marshals to coordinate their movements sufficiently either with Napoleon or amongst themselves. While the letters from Vandamme to HQ were frequent enough, he severely lacked any communications with the field marshals who were supposedly coming to his aid. It is however understandable that most of the French commanders relied solely on Napoleon's direct orders and part of his prowess had thus far been the ability to effectively micromanage almost every unit on every front of the Empire. Dealing with the defeats north and east, he misplaced his trust in the ability of his lieutenants to act the part, thus introducing the catastrophe which is an encirclement of an entire army corps.

General Vandamme had been an excellent subordinate and a general of division, who aimed to fulfil to the word every order given to him. But Napoleon was right to distrust the general's ability to think and manoeuvre strategically. He completed the tasks given to him with little or no finesse, up until the serious setback at Kulm which stumped him, but he did all that was humanly possible to save his men, as he had done his entire career, by not taking stupid risks or sending his men to certain death. General Vandamme also had the support of his subordinates and that of his general staff. With little imagination, his biggest drawback was the overdependence on micromanaging from higher up, although a difficult topic to analyse, given that the same mentality stayed with the French Army up until WW2, when a far more agile and flexible, objective-led German Army outmanoeuvred the static French lines.

Further research into this topic would be welcome to complete the puzzle by looking into the mindsets and actions of both Marshal St-Cyr and Marshal Mortier, who were the ones supposed to support the French I Corps, as this thesis is predominantly concerned with the exact events and confined to only general Vandamme. Another topic could be on the dynamic yet dysfunctional duo of Prince Eugen of Wurttemberg, the *de facto* leader of the Russian detachment, and Count Aleksandr Ostermann-Tolstoy, the undermined *de jure* commander, during the events between the battles of Dresden and Kulm.

LISA 1 – SUURE ARMEE I KORPUS 25-30. august 1813. ^[1]

Üksuse ülem: Diviisikindral Vandamme

I korpus:

1. jalaväediviis – kind.(div) PHILIPPON
 1. brigaad – kind.(brg) POUCHELON
8 jalaväepataljoni (à 750 meest)
 2. brigaad – kind.(brg) FEZENSAC
6 jalaväepataljoniSuurtükivägi – Pataljoniülem FERRARY
2 diviisi³⁶ (12 suurtükki, 4 haubitsat) (à 100 + 100 meest)
 2. jalaväediviis – kind.(div) DUMONCEAU
 1. brigaad – kind.(brg) DUNESME
8 jalaväepataljoni
 2. brigaad – kind.(brg) DOUCET
6 jalaväepataljoniSuurtükivägi – Pataljoniülem FOURGEON
2 diviisi (12 suurtükki, 4 haubitsat)
 23. jalaväediviis
 2. brigaad – kind.(brg) QUIOT
8 jalaväepataljoni
- Korpuse ratsavägi
21. kergeratsaväebrigaad – kind.(brg) GOBRECHT
2 kergeratsaväeeskadroni (*Chevauléger-lanciers*) (à 200 meest)
2 ratsalaskureskadroni (*Chasseurs à cheval*) (à 200 meest)
- Erisuurtükivägi ja logistika – pataljoniülem BALTUS
- 2 suurtükidiviisi (12x12 naelast suurtükki, 4x6 tollist haubitsat)
 - 1 ratsasuurtükiväekompanii³⁷ (4 suurtükki, 2 haubitsat) (à 100 meest)
 - 2 logistikapataljoni (à 130 meest)
 - 2 pioneeripataljoni (à 130 meest)

Allutatud II korpusest:

5. jalaväediviis
 1. brigaad – kind.(brg) REUSSI PRINTS HENRI LXI
6 jalaväepataljoni

Allutatud XIV korpusest:

42. jalaväediviis – kind.(div) MOUTON-DUVERNET
 1. brigaad – ? ³⁸
6 jalaväepataljoni
 2. brigaad – kind.(brg) CREUTZER
8 jalaväepataljoniSuurtükivägi – Pataljoniülem LALOMBARDIÈRE
2 diviisi (12 suurtükki, 4 haubitsat)

³⁶ Suurtükiväediviis (pr. *division d'artillerie*), koosneb suurtükikompaniist ja tänapäeva mõistes teda saatvast logistikauksusest (ingl. *train company/batallion*) ^[2]

³⁷ Üks oli kaasa liikunud kindral Teste'i 23. diviisi esimese brigaadiga. ^[3]

³⁸ Märgitud 1. augusti seisuga kui Reussi prints. Tõenäoliselt juhtis diviisiülem Mouton-Duvernet oma 1. brigaadi ise.

Allutatud I reservratsaväekorpus:

1. kergeratsaväediviis – kind.(div) CORBINEAU
2. kergeratsaväebrigaad – kind.(brg) MONTMARIE
4 kergeratsaväeeskadroni
2 ratsalaskureskadroni
3. kergeratsaväebrigaad – kind.(brg) HEIMRODT
4 kergeratsaväeeskadroni
4 ratsalaskureskadroni

V reservratsaväekorpus:

9. kergeratsaväediviis
32. kergeratsaväebrigaad – kind.(brb) ROUSSEAU
2 kergeratsaväeeskadroni
2 ratsalaskureskadroni

(à xxx meest) on antud keskmistades üle kõigi üksuste.

Kokku:

Jalaväepataljone:	56	(x750)	42 000
Ratsaväeeskadrone:	22	(x200)	4 400
Suurtükidiviise:	9	(8x200)(1x100)	1 700 ~ 52 srk, 18 haub
<u>Logistika:</u>	4+		1 000+
			~ 50 000 meest

[1] Dresden, 296, 306, 307.

[2] „Organisation et l'emploi de l'Artillerie du Premier Empire“.

http://basart.artillerie.asso.fr/article.php?id_article=532, (30.03.2018).

[3] Leipzig, 79

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Hans Teras

(autori nimi)

(sünnikuupäev: 12.05.1994)

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Kindral Dominique Vandamme ja Prantsuse I korpus Kulmi lahingus augustis 1813

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Tõnu-Andrus Tannberg

(juhendaja nimi)

1.1 reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 28. mai 2018 (kuupäev)